

MİLLÎ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ
FOLKLOR ENSTİTÜSÜ Yayını No.1

ANADOLU'DAN DAMLALAR

İÇİNDEKİLER

	Sahife
Millî Kültür ve Folklorumuz . . .	1
Raşit Ürper	
T.R. T. Basın ve Folklorumuz . . .	3
Mustafa Hatinoğlu	
Harput (Elâzığ) Düğün Adetleri . . .	5
Kâzım Yıldırım	
Harput Folkloru	7
Akif Aladağ	
Folklorik Özelliklerin Sinemaya Uygulanması	11
Salih Diriklik	
Eğin Folkloru	13
Burhan Gül	
Nasreddin Hoca	17
Ömer Karayumak	
Kuşlar ve Halk Oyunlarımız . . .	25
Ahmet Demirkese	
Artvinde Düğün Adetleri	28
Erol Tabak	
Hallî Mimarisi	33
Gül Akdeniz	
Urfa Folkloru ve Halk Müziği . . .	36
Mehmet Kuran	
Folklor ve Tarihçesi	38
Gülbin Tekdal	
M. T. T. B. Folklor Enstitüsü Çalışmaları	39

Baskı tarihi: 19 Ocak 1974

ANADOLU'DAN DAMLALAR

M. T. T. B. FOLKLOR ENSTİTÜSÜ YAYINI

Sahibi:

M. T. T. B. Genel Başkanı

Raşit ÜRPER

Yazı İşleri Müdürü:

Mustafa HATİNGÖLU

Kapak:

Elâzığ Çayda Çıra Minyatürü:

N. AKDENİZ

Her Hakkı Mahfuzdur.

Dizgi - Tertip

YÖNET MATBAASI

Baskı:

FATİH GENÇLİK VAKFI MATBAASI

FIATI 5 LİRA

MİLLÎ KÜLTÜR VE FOLKLORUMUZ

Başı ÖRPER

(M. T. T. B. Genel Başkanı)

Toplumların kalkınabilmeleri, ileriye dönük hamleler yaparak mutlu yarınlar bırakabilmeleri, ancak o toplumlarda hedef olarak tasarlanan planların yerine getirilebilmesiyle mümkündür. Bu çalışmada herkesin varfesi değişik yönlerde gerçekleşmek durumundadır. O halde, her toplumun kendi yapısına uygun bir sistemi olacak, herkes bu sisteme göre imkânları nisbetinde kendine düşeni ifa edecektir. Bu mecburi şartlardan herhangi birinin kesikliği; sistemsizlik veya sistemin bünye ve uymayışı, fertlerin görev dışı işlerle uğraşması, sistemi istediği gibi yorumlayarak tatbiki kalkışması halinde toplumun yerinde sayması, gerilemesi kaçınılmaz olacaktır. İşte bu hale düşen ülkelerde sistem münakaşaları alıp yürüyecek, mefhum kargaşalığı, huzursuzluk ve sonunda anarşi başgöstercek, hak kuvvetlinin olacaktır. Zor alımı metodu ve hileli yollar meşru hale gelen toplumda yer yer başgösteren patlamalar normal olarak beklenecektir.

İnsan toplum içerisinde. Orada doğar büyür ve yaşar. Fertlerin birleşmesiyle toplumlar vücut bulur. Milletse bir ideal etrafında toplanan dili, dini, vatani ve his'si bir olan toplumun tarih içindeki akışı demektir. Bu itibarla millet, statik değil, dinamik bir mahiyet arzeder. O halde toplumları birbirinden ayıran, millet olma vasfıdır.

Örf ve adetler millî bünyenin hususiyetlerini açığa çıkaran kültür unsurlarıdır. Toplumların tarih içinde acı-tatlı günleri; manevi kıymetleri hep bu yerleşmiş kaidelerde kendilerini ortaya koyarlar. Mesafe ve devirler bu kıymetli hazineleri silip süpürmez, bilakis onlara yeni bir değer kazandırır.

Millî hususiyetleri terkederek, kendinden uzaklaşma hareketi olan yabancılaşmanın en belirgin tarafı örf ve adetlerin terkedilmesinde kendini gösterir. Bu terkediliş bir kopuş'a sebep olur. Kopma hali ise, kopan tirimin bütün'den tamamen i'gisinin kesilmesi demektir. Böyle bir tip, o toplumu artık temsil edemez, onun için müsbet bir çalışma yapamaz.

Kendi duyularımızı folklorda tekrar yaşarken millî heyecanımızın gelişmemesi ve yenilenmemesi mümkün değildir. Ayrıca, millî oyunlarımızın rastgele hazırlanmadığı, tarihi ve içtimâî sebeplerin izlerini yer yer taşıdığını da bilmek icabeder.

Dünyaya, asırlık kompleksimizi üzerimizden atamayıp çeşitli yönlerdeki eksikliklerimiz dolayısıyla açılmayışımız ve içimize kapanık halimiz acı bir vakıadır. Tarihi ve fikri yerimiz buna sebep olur, ve çeşitli kapılar bu yüzden kapanırken, çok cazip bir sanat olan folklorumuz dünyanın çeşitli yerlerinde coşkun tezahüratlarla karşılaşmaktadır. Bu hâl, az da olsa bizi onure etmektedir. Bütün bu sebepler bu millî sanatımızı asıl veçhesine kavuşturarak canlandırmaktır.

Millî Türk Talebe Birliği çeşitli çalışmalar ile Türk gençliğine hizmette sonsuz mesafeler katetmiş, kuruluşundan bu yana dar imkânları ile en büyük hizmetleri ortaya koymuştur. Bu münasebetle, folklor enstitüsü kurulduğunda müdürlük olarak geçen seneye kadar faaliyette bulunmuş, geçtiğimiz yılda «Enstitü» haline gelmiştir. Açtığı kurslarda eğittiği talebelerine bir yandan millî oyun ve musiki kültürünü verirken, çeşitli geceler tertipleyerek veya davet edilerek bu millî sanatımızı en iyi şekilde temsil etmektedir.

Bütün bunların yanında folklorumuzun, tarihî miras olarak yeni nesillere eğitim yoluyla aktarılmasında büyük faydalar vardır. Bu eksikliğin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Türk Folklorunu Orta Öğrenim Müfredat Programına almasını bekliyoruz.

Folklor bir lisandır. Bu lisan topluluğumuzun fertlerini birbirine bağlar ve geleceğe uzanır. Bu bağ bir his ve heyecan hattını kurar. Bunu şair ne güzel ifade eder :

**Bizim de kalbimizi kumldatır yerinden
Toprağa diz vuruşu dağ gibi bir zeybeğin (*)**

(*) F Nafiz Çamlıbel.

T. R. T. BASIN ve FOLKLORUMUZ

Mustafa HATİNOĞLU

T. R. T. H. Folklor Enstitüsü Müdürü

Folkloru bir deyişle halk düşüncesinin oluşturduğu bütün kültür ve sanat varlıkları olarak tanımlıyoruz. Bu folklorik ürünler, bir milletin tarih boyunca yüzyıllara direnerek süzülüp gelen varlıkları hüviyetine sahip olmaları yönünden tarihi bir karakterdedirler. Bu sebeple yaşıatılmaları bir nesilden diğer bir nesile aktarılmaları, bu hususta yapılan çalışmaların verimliliği ölçüsünde olur.

Yeni doğan bir çocuk herhangi bir kültüre sahip olmadığı için fizyolojik ve biyolojik açıdan insan olsa bile, insan kelimesinden anladığımız anlamda sosyal bir insan olamaz. Fakat çocuğun doğduğu andan itibaren bütün hayat süresince öğreneceği herşey kültürdür.

Bu açıdan kültüre öğrenilmiş davranışların toplamı diyebiliriz. Fert yaratılışı ve karakterine göre içinde yaşadığı toplumun kültürünü «verilebildiği ölçüde» alacak, belli bir kültür seviyesine erişecek, şekil ve şahsiyet kazanacaktır.

Kültür ve sanat değerlerinin tarihi karakterde olduklarını söylemiştik. Bu değerler bütününün yaşıatılması, gelecek nesillere aktarılması hususunda bir nesle düşen ödevler nelerdir ve nesil bu fonksiyonunu hangi araç ve vasıtalar kanalıyla gerçekleştirebilir? Bizim burada kısaca değinip eleştirmek istediğimiz husus; folklorik değerlerimizin gün ışığına çıkartılması, tanıtılıp benimsetilmesinde, basın kuruluşlarımızın, T.R.T.'nin rolü ve görevinin ne olduğu ve bunun ne ölçüde gerçekleştirildiğidir. Gerek basın - yayın kuruluşları ve organları, gerekse T.R.T. halkın düşünce dünyasına göz ve kulak zevkine

hitap etmeleri bakımından, toplumda millî kültürün oluşması halkın zevk ve kültür seviyesinin yükseltilmesinde büyük tesir gücüne sahiptirler. Burada aklı gelen ve mevzuumuz olan soru, bu güçten gerektiği ölçüde yararlanılmakta olup olmamaktadır.

Radyolarımızın son bir kaç senelik faaliyeti ve yayın programı içerisinde «folklor'a ayrılan yer ve süre, verilen önem ve bu hususta yapılan çalışmaların çok yetersiz olduğu kanantındayız. Folklorik varlıkların - çok yönlülüğü içinde - çeşitli ürünlerini, köy köy, kent kent, bölge bölge ilmi metodlara göre hazırlanmış plan gereğince arayıp taramak, değerlendirmek, yorumlayıp halka sunmak kolay bir iş değildir. Bu her şeyden önce bilgi, sorumluluk, emek ve fedakârlık isteyen sistemli bir kültür savaşıdır. Fakat bugün batıda bir çok memleketlerde teknolojinin bütün imkanlarından yararlanarak «teyp, fotoğraf, film v.s.» yapılan çalışmalarla, bizdeki çalışmalar karşılaştırılırsa pek iç açıcı bir durumda olmadığımızı görürüz. Son 2-3 yıllık devrede, radyolarımızda bu hususta halka sunulan başarılı çalışma örneklerine rastlamak mümkünse de, bunlar yeterli ve tatminkâr olmaktan çok uzaktır.

T.R.T.'nin 1971'de başlattığı ve ancak bir yıl gerçekleştirep sürdüremediği «Kültür, Sanat, Bilim Ödülleri» serisinde millî kültürümüz ve folklorumuzla ilgili dallara ve konulara hemen hemen hiç yer verilmeyişini yadırgamamak mümkün değil. Sadece «Geleneksel Türk Sanat ve Halk Müziği» çalgı metodları ve solfej kitapları ile «Toplumumuzun kültür kaynakları ve çağdaş Türk kültürü» dalında ödül konmuş-

tur. Türkiye çapında yürütüldüğü ve ödül konduğu «Toplumumuzun Kültür Kaynakları ve Çağdaş Türk Kültürü» konusunda ödüle layık hiç bir eserin çıkmayışıda çok acı ve düşündürücüdür.

Televizyon ise henüz halkın zevkine ve kültürüne tamamen yabancılaşmış azınlık bir zümrenin seyir ve dinleme aracı olma mahiyetindedir. Belki mübalâgalı görülecek bu iddiamızın doğruluğu için birkaç programı takip etmek yeter de artar bile. «Köye, Dağarcık» gibi basit bir iki örnek, nadiren görülen «Kültür ve Eğitim» karalamaları ve ilâçlık kabilinden sunulan folklorik ürünler (oyun, müzik) den gayri göze gelir bir şey bulmak için televizyonu pertavsızla seyretmek zorundasınız.

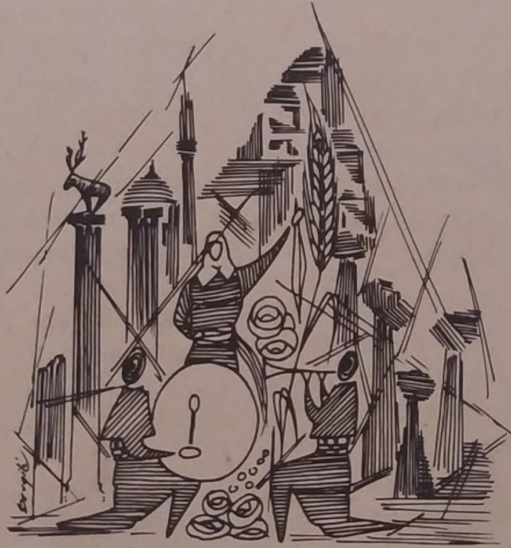
Yayınlara gelince; gazetelerimizin bazı köşelerinde ara sıra rastladığımız makale ve röportaj tarzındaki örnekler ancak «hiç yoktansa gene iyi» tesellisiyle kendi-

mizi avutmamızı sağlamaktadır. Burada acı ve düşündürücü taraf; bu ender çıkan yazıların hemen hepsinde toplumun kültürel ve ekonomik gelişiminde milli kültürün yerinin önemle belirtilmesi ve folklor kaynaklarının önemine değinilmesine rağmen; netice olarak yapılan işin sadece bu sözlerden ibaret kalmasıdır.

Kitap sahasında son zamanlarda bazı güzel örneklerle rastlamaktayız.

Bugün toplumumuzda en az kitap kadar tesirli bir okuma aracı olan dergiler arasında gördüğümüz çok daha verimli bazı çalışmalar, incelemeler bizi sevindirmekte ve folklorumuzun geleceği açısından bir ümit ışığı vermekte, önümüzü aydınlatmaktadır.

Temennimiz bütün bu sahalarda folklorumuza önemi ölçüsünde yer verilmesi ve değerlendirilmesidir.

Folklor için bir desen

HARPUT (ELÂZİĞ) FOLKLORU ÜZERİNE BİR İNCELEME

HARPUT'UN PORTRESİ

KÂZIM YILDIRIM

HARPUT'A SESLENİŞ

O yıkık âbidelerinden okunur her kaderin,
Nerde âvâze-i tekbirle dolan kubbelerin
Kale bureundan asırlar uyanırken sesine,
Biz unuttuk seni bir lâhzada nankörceğine
Seslenir maziye hasretle bakıp yaşlı çınar, (1)
Kayalardan süzülür gönlüme dem dem mayalar
Evliya toprağı Harput, ulemâ mahşeridir.
Seni takdirle gören gözleri öpsek yeridir.

Semalara yükselen, o mütevazı ve vakur bakışınla etrafındaki bütün muhite bilgi, ırfan ve fazilet dersleri veren Harput.

Minarelerinden yükselen ezan sesleri, etrafını çevreleyen birbuçuk iki saatlik zümri't köylerine kadar yayılan Harput.

Hanlarına her gün yüzlerce kervan konup kalkan Harput.

Havası, suyu, sakinlerinin içleri ve kalpleri gibi saf, temiz ve aydın Harput.

Lağlarından, taşlarından hayat ve neşce fışkıran Harput.

Bir zamanlar sen, böyle yüksek bir varlık, mühim bir topluluk merkezi olduğun halde şimdi sana ne oldu?

Seni kim susturdu?

Sana kimler kem nazarlarla baktı?

Seni hangi zalim ve gaddar eller yıktı, harap etti de taş taş üstüne bırakmadı?

Şehirler, kasabalar, köyler bazen ta-

biatın zalim kahrına uğrarlar. Ya bir deprem, ya bir tuğyan orayı hak ile yeksan eder. Sen bu gibi bir faciaya da uğramadın. Ya seni kimler vurdu?

Evet... İşte bu sorulara yüzümüz kızarak yine biz cevap verelim.

Seni bizler yıktık... Seni bizler harap ettik.

HARPUTUN COĞRAFI DURUMU

Harput, Doğu Anadolu'da Murat vadisinin aşağı kısmına açılan Uluova'nın batı kenarında, Elâzığ'ın 5 Km. kuzeyinde geniş ovalara hâkim bir dağ ve kayalıklar üzerine kurulmuş eski ve tarihi bir şehirdir.

Harput (Mamuretül-Aziz) şehri, Anadolu'nun doğusunda olup kuzeyde Erzurum, batıda Sivas, güneyde Halep, doğuda Diyarbakır vilâyetleri arasında idi.

HARPUT'TA EVLENME VE DÜĞÜNLER

1) Aile Kavramı:

Harput'un eski devirlerinde aileye ve aile topluluklarına çok büyük kıymet ve

önem verilirdi. Aile fertleri, yakın ve uzak akraba toplulukları daima şefkat, muhabbet, samimiyet duyguları ile birbirlerine

(1) Çınarın üzerinden asırlar geçtiği halde hangi devirden kaldığı kesin olarak bilinmemektedir. Mazisinin 5 - 10 asıra kadar dayandığı sanılmaktadır.

sımsıkı bağlanmış ve hatta kenetlenmiş bir halde yaşarlardı.

Alle Bütün erkekleri, kadınları, kızları, çocukları içine alan bir topluluktu. Ailenin büyüğüne bir sultan nazarı ile bakılır, bir sultan kadar hürmet ve riayet görürdü.

II) Evlenmede ilk adım: Görücüler ve denemeler.

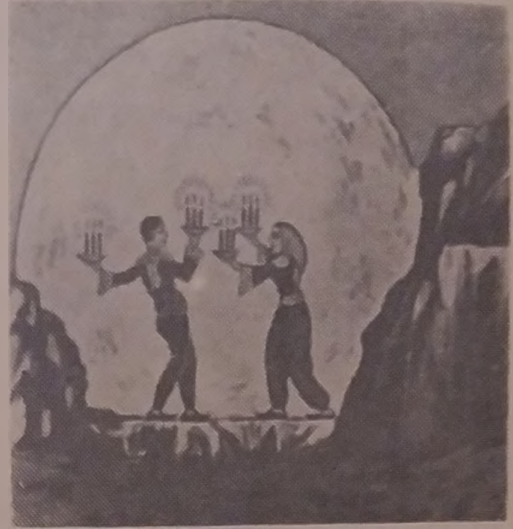
Tavsiye edilen kızların evlerine ilk defa oğlanın anası veya hala ve teyzesi ile en yakınlarından birkaç kadın görücü sıfatı ile giderdi. Bu ziyaretten kız tarafı bazen haberdar edildiği halde, çok kere habersiz olurdu. Görücüye çıkarılacak kız şu şekilde giydirilirdi: İpekli veya basmadan etekleri geniş, boyları ayaklarını kapatır şekilde uzun bir entari... Belinde kadife bir kumaş, ayaklarında rugan bir pa-buş, başında bir çit örtülürdü.

İşte Harput'un bu tipteki asil ve melek huylu kızları, bu eda ve tavırlarıyla görücüye çıkarılırdı.

Görücüler bütün dikkat nazarlarını kızın üzerine çevirip, herşeyden evvel vücudunda bir arıza olup olmadığını, sonra yüz güzelliğini, boyunu, bosunu hizmet etmesini inceler ve daha yakından görmek için kızıdan çeşitli bahanelerle su veya daha başka şeyler isterlerdi. Hü-lâsa kız haddeden geçirildikten sonra kız evinden çıkarlar. Daha sonra uygun mu, değil mi münakaşası başlar ve karar verilir.

III) Kız isteme ve şerbet içme :

Kız evinden muvafakat cevabı alınınca evlenmenin ilk clayları başlar. Baba, amca, dayı veya akrabalarından birkaç kişi kızın babasına gider, kızı resmen isterlerdi. Cevap: Allah kısmet etmişse olsun, değilse olmasın, gibi alçak gönüllü ve tevekkül ile ya bir evet ile veya bir bahane ile hayırdır. Evet cevabı alınırsa birkaç gün sonra da yine oğlanın yakınlarından birkaç kadın, kız evine gider, anasından da kız istenirdi. Bu demektir ki: O zamanlarda bile bu gibi içtimai ve önemli

Buzluk kayalıklarında güneş batarken efsanevi bir «Çayda Çıra».

işlerde kadınlara da yer veriliyordu. Bundan sonra taraflar arasında şerbet içme merasimi yapılırdı. Merasim aynen şöyledir: Oğlan evi tarafından yakınları, dostları ve konu komşudan hatırı sayılanları birkaç gün önce bu merasime davet edilirdi. Belli gün ve saatte bu topluluk yürüyerek kız evine giderdi. Kız evinde de aynı vasıfta davetliler bulunurdu. Bu misafirler hep bir arada büyük selâmlık odalarda veya geniş sofalarda otururlar, zemin ve zamana göre konuşurlarken, taraflar arasından işten anlayan birkaç kişi seçilerek başka bir odada oğlan tarafının verceği başlık ve diğer eşyanın cinsi, miktarı üzerinde görüşmeler başlardı. Bazen bu işte taraflar arasında çok sert konuşmalar hatta anlaşmazlıklar olur ve bu soğuk hava içerisinde evlenmenin geri bırakıldığına ve davetlilerin şerbet içmeden dağıldıklarına da tesadüf edilirdi. Anlaşma muvafakat oldu mu misafirler arasındaki alimlerden birisi tarafından yapılan duanın sonunda, büyük gümüş tepsiler içinde ya hint işi madeni kupalar veya eski devirlere ait renkli, desenli bardaklarla şerbetler dağıtılır, böylece merasim sona ererdi. Bu olaylardan sonra «ÇEHİZ» yazmalar ve nikâh merasimleri olur, daha sonra düğün şenlikleri yapılır ve böylece yeni bir ailenin temeli atılmış olurdu.

HARPOT'UN (ELÂZİĞ) FOLKLORU

Akif ALADAĞ

Harput folkloru başta sesi ve sazı, oyunları, edebi hüviyeti, efsanevi masalları, bilmece, deyim ve geyim, düğünler, Hicaza gidip gelmeler, Ramazanlar, bayramlar, yaz bahçeleri, kış geceleri, kürsü başı sohbetleri gibi âdet ve gelenekleriyle başlı başına bir hazinedir.

Genel olarak Harput'un folklorunu şu bölümlerde inceleyeceğiz :

MÜZİK ÂLETLERİ : En başta davul gelir. Daha sonra sıra ile zurna, klârnet (Harput deyimi ile Kırnata), çığırta (Ağaçtan veya madenden olabilir. Dilli veya dilsiz diye iki çeşidi vardır.), kaval, keman (Harput deyimi ile Kemene), kanun, saz, def gibi çeşitli müzik âletleri vardır.

VAKALARA DAYANAN ŞARKI VE TÜRKÜLER : Bu türkülerin tek tek vakalarını yazmak çok uzun sürecektir. Bunların içersinden yalnız birinin vakasını çok kısa olarak ele alacağız.

Yemen Türküsü : Yemen'de yapılacak olan savaşa Türkiye'den birçok kişiler gitmişti. Bu arada Elâzığ'dan da gidenler olmuş, orada yapılan savaşta giden şahısların şehit edilmesi ve bir daha da memleketine dönmemesi Yemen türküsünü meydana getirmiştir. Bu türkü Elâzığ'dan başka çeşitli iller tarafından mal edilmek isteniyorsa da Elâzığ'a aittir.

Yemen türküsünden başka vakalara dayanan türküler şunlardır: Fide, Hafo (Hafize), Nesibe, Hafız Nuri ve İri güllü, Akif türküsü, Hayri türküsü, Kögenk türküsü, Mamoş, Kâtip, Fidoş vs.

OYUNLAR :

a) Kalkan - Kılıç : Eskiden oynanan

fakat şimdi tamamen unutilan bir oyundur.

b) Halaylar : Canlı ve cazip olduğu kadar yiğitlik ve kahramanlık oyunlarıdır. Bu oyunlarda genellikle vücut hareketleri, ayaklar, kol ve el hareketleri dikkat çekicidir. Aynı zamanda bu oyunların kızlar için ilgi çekici bir özelliği, kızların bu oyunlarda sütyen takmamalarıdır. Bu oyunlar :

- 1) Ağır halay (Yan yana),
- 2) Dık halay (Avreş),
- 3) Delilo (Narı),
- 4) Gelzeri (Devzeri veya bıçak oyun),
- 5) Çapık,
- 6) Fatmalı (Lorey),
- 7) Kol oyunu (Ağırlama).

Bu arada Gelzeri (Devzeri veya bıçak oyunu) nin efsanesini de kısaca şöyle izah edelim.

Olay Elâzığ'ın bir köyünde geçmiştir. Birbirleriyle samimi iki arkadaş aynı kıızı severler. Kız bu birbirinden yakışıklı ve temiz olan iki genç arasında tercih yapamaz. Bunun üzerine iki arkadaş dövüşmek zorunda kalır. Biri arkadaşını bıçaklayarak öldürür ve kıza sahip çıkar.

c) Üç ayak : Oynanması zor ve oldukça ağır bir oyundur. Bu oyunda vücut hareketlerinden ziyade ayaklar ve bacaklar dikkat çekicidir. Türküsü de vardır.

d) Horum : Oldukça zor bir oyundur. Ayaklar yerden kalkmaz. Topuklar ve parmaklar üzerinde kayar gibi oynatılır. Bu oyunda saz çalınarak türküsü de tempo tutularak söylenir.

e) Çayda çıra. (mumlu dans) : Harput'un en güzel oyunu, Anadolu'nun en sevilen ve Avrupa'da mumlu dans diye tanınan bir oyundur. Kız erkek karmasında ışıklı mumla oynanır. Işıklı mumlar oyununa başka bir özellik kazandırır. Bu güzel oyunumuzun bir de efsanesi vardır. Bunu da yazmadan geçemeyeceğiz.

Olayın Fırat Nehri civarında veya Hazar (Gölcük) yakınlarında geçtiği tahmin edilirse de, Fırat Nehri daha kuvvetli deliller arasındadır. Bu civarda bulunan köylerden birinde bir kız ve bir erkek birbirlerini ölümsüz, saf ve temiz bir aşkla seviyorlardı. Ne yapsınlar gönül bu, ellerinde değil ya. Yenilmez yiyesin, dövülmez dövesin, kovulmaz kovasin, boyun eğmekten başka çare yok. Bu arada oğlanın baba ve annesi oğullarını evermek için harekete geçmişlerdir. Onlar kendi aralarında kararlarını verirler, daha sonra oğullarını çağırırlar. Fikrini öğrenirler. Ne desin çocuk? Babasının annesinin lâıyk gördüğü kızı almam mı desin? Hayır öyle bir şey diyemez. Mecburen babasının ve annesinin kararına boyun eğer. Fakat ne garip bir tesadüftür ki, anne babanın kararlaştırdığı kız çocuğun sevmiş olduğu kızın ablasıdır. Kız istenir ve onlar da kızı verirler. Bu durumdan ne çocuğun ne de kızın haberi yoktur. Çocuk kendisine kız istenildiğini biliyor, ama kimi... Kız ablasının verildiğini biliyor ama kime... İşte bunu bilmiyorlar. Onun için eskisi gibi herşeyden habersiz saf ve temiz aşklarına devam ederler. Düğün zamanı yaklaşmak üzeredir. Bir yandan hazırlık, bir yandan düğün derken durum da yavaş yavaş aydınlığa çıkar. Evet... Kız ablasının kime gelin gittiğini öğrenmiştir. Ne yapmalıydı? Ne yapabilirdi? Ablasının yerine gelin mi olmalıydı. Ah... keşke olsaydı. Kim bilir ne kadar isterdi bunu... Sevdigine kavuşmak, onunla beraber olmak, beraber yaşamak ve karısı olmak... Onun için bundan daha mutlu bir şey olur muydu? Kader bu ne denilir. Evet ama onun için yaşamının artık bir değeri var mıydı? Onsuz nasıl yaşardı. Ablasının yüzüne nasıl bakacaktı. En garip tarafı sevdiği çocuğa nasıl eniş-

te diyecekti. Diyebilir miydi, yapabilir miydi bunu. Bir başkasıyla evlenebilir miydi? Hayır yapamazdı bunu. Çünkü o yıllarca saf ve temiz kalbiyle bir erkeği sevmişti. Onun için ya o, ya da toprak diye düşündü. Evet kara toprağa girmekten başka çaresi yoktu. Kaderiydi bu. Onu çekecek ve görecekti. Nihayet düğünün sen günü geldi. Ablası sevdiği erkeğe gelin gidiyordu. Gidiyordu artık o, sevdiği erkek evleniyordu. Ya o..... Yavaş yavaş Fırat Nehri kenarına doğru gidiyordu. Kız nehrin kenarına gelir ve bir an düşünür. Sonra kendisini uçan bir kuş gibi Fırat Nehrine atar. Olay etrafta duyulmaya başlayınca zaman da akşama isabet eder. Böylece orada bulunan kişiler çayda (Fırat Nehrinde) kızın cesedini aramak için mumlarını alır ve giderler. Mumları yakarak Fırat Nehrinde kızı ararlar. İşte bu oyunun efsanesi... Zaten oyundaki mumların yakılışı sonra yürüyüş de bu efsaneye bağlıdır.

Çayda çıra yanıyor
Yanıp yanıp sönüyor
Yavaş yürü sevdiğim
Engeller uyanıyor...

diye devam eden bir de türküsü vardır.

Bu oyun düğünlerde ve bilhassa kına gecelerinde oynadığı gibi diğer eğlence yerlerinde de mutlaka oynanır...

f) Tamzara: Kol kola iki kişi veya bu iki kişinin karşısına yine kol kola iki kişinin geçmesiyle oynanır. Bir de türküsü vardır.

Dağlar başı kışladı
Kar yağmaya başladı
Bir öpücük ver dedim
Ağlamaya başladı

★

Tamzara dedikleri
Şekerdir yedikleri
Hiç aklımdan çıkmıyor
O yarin dedikleri

g) Arap oyunu : Komik bir oyundur.

Beyazıyl güldüren ve eğlenceye neşe kat-
tan bir oyun. Belinin kamburu, göz oynat-
tığı ve çehresinde tehavüller yaratarak de-
vam eder.

h) Gelin oyunu : Sadece kadınlar ta-
rafında gelinin geldiği gün veya subha gü-
nü (paça günü) yapılan umumî şenlikler-
de oynanır. Oyunun türküsü vardır.

ı) Şeve kırma : Erkek ve kadın tara-
fından bir sedir üzerine oturarak oynanır.
Müzikle ve el çırpma suretiyle bir sağa

bir sola türkü söylenerek devam edilir.
Arada figür değişiklikleri de olur.

j) Cirit oyunları : Türklerin millî
sporları arasında yer alan ciritle oyunlar
Türk'ü savaşa ve kahramanlığa hazırla-
yan oyunlardan birisidir. Şan ve şerefle
dolu temiz bir maziye sahip atalarımız-
dan kalan en büyük yadigarımızdır. Bu o-
yun o kadar canlı ve o kadar heyecanlıdır
ki seyredenlerin üzerinde büyük tesirler
yararır. Davul zurna eşliğinde oynanır.

ATASÖZLERİ

Ağır dur ki batman gelesin.
Aç ayı oynamaz.
Çalı çırpı ile ev yapılmaz.
Akıllı bacaklarını sıvayınca kadar deli çayı geçer.
Akıllı düşman, akılsız dosttan yeğdir.
Dut zamanı it ölmez.
At'da, Yurt'ta, Avrat'ta yemin vardır.
Dellnin taşına el sürülmez.
Doğru duran eğilmez.
Bilgiden üstün kazanç yoktur, çünkü bunu kimse çalamaz.
Elmayı soy da ye, armutu say da ye.
Yük altında eşek zırlamaz.
Zehirde şifa bahsedenden vefa gelmez.

TABİRLER

Anamın aş, tandırın başı.
Atta karın, yiğitte burun.
Allah'ın öküzü, bakar iki gözü.
Alan razı, veren razı, ortada ne gezer çullu tazi.
Deli söyledi akıllı inandı.
Eli işte, gözü oynasta (kızlar için söylenir.)
Kürt getirdiğini yemez, yemeden de gitmez.

TEŞBİHLER VE TEKERLEMELER

Anasının bahtı, kızının tahtı.
Ağza tat, karına şivan.
Bulmuş köyü köpeksiz, başladı gezmeye değneksiz.
Er dayıya, kız bibiye.
El yer oyuna gider, çoban yer koyuna gider.
Gün battı, gâvur yattı.

DUA VE BEDDUALAR

Ağ bahthı altın tahthı olasin
El kazana sen yiyesin.
Elin bastonlu, yakan gravatlı ola.
Elin atasın altın tutasın.

İntizar eyleme yaraktır sana
Yataklara yan veresin sevdiğim
Eriye damarın kuruya kanın
Hastalara san veresin sevdiğim

★

Yedi yıl bir yan üstüne yatasın
Sekiz yılda can veresin sevdiğim

★

Yürü dilber yürü türemiyesin
Kör ola gözlerin göremiyesin

★

Benden başkasına gönül verirsen
Kırık kolların saramıyasın

★

Ört ki yazman yırtıla
Sözün sözün kurtula
Cahilsin karış vermem
Uç gün dilin tutula.

BİLMECELER

Hanım uyandı, cama dayandı. Camı kırıldı, kana boyandı. (NAR)
Kat katı, bu Allah'ın hikmeti, ya bunu bilirsin, ya bu gece ölürsün. (LÂHANA)
Altı tahta üstü tahta, içinde bir kaah kahpe. (KILIÇ)
Çimer çimer, kazığa biner. (BULAŞIK BEZİ)

HARPUT İÇİN

Ey mehd-i vücudum, o güzel belde-i Harput
Yok şimdi eser, cadde-i minarelerinden

★

Mabetlerin abuab-ı mülacefi kapanmış
Aksetmede hep kendi sesim kubbelerinden

★

Hakka yücelen beng-i ibadetleri susmuş
Baykuş sesi gelmekte ezan nağmelerinden

★

Gıryan kapanıp medreseler makber-i ilma
Gözyaşı sanırsın, akıtıyor çeşmelerinden.

SONEN HARPUT

Tuz duman içinde bıraktı felek.
Harput'ta eğlenen gülen kalmadı
Her Cuma al ata binip teke tek
Cirit meydanına gelen kalmadı.

★

Eskiden nice bir nasip paylandı
Şehirde bağlanıp, bağda yaylandı
Dereden tepeye hoyrat söylendi
O mutlu günleri bilen kalmadı.

★

Ustası, çırağı, toyu ermişi
Tezgâh başlarında bıraktı işi
Püşunun, yazmanın yok savruhuşu
Gönülleri sarıp çalan kalmadı.

★

Artık oricilere pestil dolanmaz,
Sıralar durulup salk'da bulunamaz
Yad eli değsede böyle talanmaz
Talan gerçek oldu, yalan kalmadı

★

Kapılar kilitli, çarşılar bomboş
Ne yazınuz yazdır, ne kışınuz kış
Horum'u halsay'ı unuttuk gardaş
Oynayan kalmadı, çalan kalmadı.

FOLKLÖRİK ÖZELLİKLERİN SİNEMAYA UYGULANMASI

Saah GÖRMEN

(M.T.T.B. Sinema Kulübü Başkanı)

Bugün Türkiye'de sinema üzerine düşünün, Türk Sinemasının içinde bulunduğu kalıpların belli yerlerde değişmesini isteyen hemen bütün sinema düşünürü, sinema yazarı veya bizzat sinemacının gözünden kaçmış önemli bir husus vardır. Bu da sinemada folklorik özelliklerden ne şekilde faydalanılabileceği veya sinema ile folklor arasındaki alışverişin ne şekilde olması gerektiğidir.

Aslında diğer sanatların çoğu gibi sinema da batıdan gelmesine rağmen, halkla en yakın diyalogu kurabilmiş olması sebebiyle ötekilerden hemen ayrılmıştır. Filin seritlerinin, Anadolu'nun en uzak kasabalarına kadar girmiş olması, bunun en iyi delilidir. Buna rağmen, sinemanın halktan bu kadar ilgi görmesine karşılık Türk Sineması, çoğu basit piyasa filimleri olan yıllık 300 yapım dışında halka ne verebilmiştir? Ekonomik temeli aksak bir düzen üzerine, nakit paranın değil bononun geçerli olduğu bir piyasa sistemine dayanan Yeşilçam, bugün artık seyircisini değil, kendi içindekileri bile tatmin edemez duruma gelmiştir (Hem maddi, hem de manevi yönden). Hele son yıllarda gittikçe güçlenen bir devlet TV'sinin varlığı, genel olarak sinema, özel olarak da yerli film seyircisinin giderek azalmasına sebep olmuştur. Yeni mevsimde sinemacıların içinde bulunduğu telâş ve ilk çareyi, yıllık yapım sayısını azaltmakta bulmaları, bu krizi belli bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bugün Yeşilçam'da prodüktöründen set işçisine, rejisöründen figüranına kadar herkes, bilinen melodram konuların artık

yerli film seyircisini tatmin etmediğini bilmekte, sinemamızda yeni bir atılımın gerektiğini anlamaktadır. Hiç şüphesiz Türk Sinemasının en azından içinde bulunduğu durumdan kurtulması, hatta evrensel bir hale dahi gelebilmesi, bize has konuların, kendi özümüzün beyaz perdede yansıtılmasıyla olacaktır. Türk insanının kendine has özelliklerinin, onu diğer milletlerden ayıran vasıfların yansıtıldığı sinema, elbette MİLLÎ SİNEMA olacaktır.

«Millî Sinema, ilk başta çağımız Türk insanının dünya görüşünü yansıtan bir sinema olmak zorundadır...» (Millî Sinema Açık oturumu, S. 175 - 176 MTTB Sinema Kulübü Yayınları).

Durum böyle oldukça, ileri, modern bir Türk Sinemasının kurulmasında ilk basamak olan «kendi özelliklerimizin yansıtılması» hususunun ne şekilde sinemaya uygulanacağı üzerine düşünmek gerekir. İşte burada da işin içine bizim folklorik özelliklerimiz, bizi diğer milletlerden ayıran kendimize has vasıflarımız, kısacası zengin Türk folklorunun ne şekilde sinemaya aktarılabileceği meselesi girmektedir.

Sözün burasında hemen belirtmek gerekir ki sinema ile folklor birleşmesinden ilk elde ve daima Türk Sineması faydalı çıkacaktır. Çünkü belli bir çıkmaza girmiş olan sinemamız, zaten devamlı arayış içindedir. Önemli batı eserlerinden veya önceden iş yapan yerli filimlerden kopyacılık alışkanlığını yavaş yavaş terketmeye başlamıştır. Bu sebeple, asırlar boyu Türk insanının şaşılacak zekâsının en parlak şekilde yansıdığı folklorumuzun

kaynağına inebilmiş yeni senaristler. Türk Sinemasına taze kan vermiş olacaktırlar. Buna karşılık, zaten kendi kendine yetemiyen Yeşilçam, ne maddi, ne de mânevi yönden - belki bir araştırmacıya sebep olması dışında - folklorcuya pek bir şey veremiyecektir.

Bu birleşimden sinemanın tek taraflı olağanüstü latifadesine rağmen, piyasa dışından bir kimsenin, ağzıyla kuş tutuyor olsa da, sinema piyasasına girmesi oldukça zordur. Bunda ilk sebep de, çok yüksek ekonomik maliyet sınırlarına varan yerli film maliyetinin (600 - 800.000 lira) bazı denemelere kurban edilememesidir elbette. Ancak imkânsız da sayılamaz tabii ki.

İster sırf sinemaya karşı olan ilgisini geliştirmek için olsun, isterse bir hobi veya meslek olarak devam ettirdiği folklorculuğunu belli bir merak araştırmaya girerek ilerletmek gayesinde olsun, hünelerini sinemada göstermek amacındaki bir folklorcunun ilk elde yapacağı; Türk insanının belli durumlar karşısındaki davranışlarını, geçmiş olayların Türk insanı üzerinde meydana getirdiği değişimleri ve halkımızın bunları oyun veya müzikle nasıl dile getirdiğini, ülkemizde bölgeden bölgeye değişen folklorik özelliklerin hangi sebebe dayandığını çok iyi bilmektir. Daha sonra bunları nasıl sinemaya uygu-

lamak gerektiği meselesi kalır ki bu, gelişin ikinci kademesi olmaktadır.

Türk Sineması kuruluşundan beri kapalı bir ekonomi ve insan gücüne dayandığı için, dışarıdan sinemaya girmenin oldukça zor olduğunu öncelikle bilmek gereklidir. Ancak gaye Türk folklorunun sinemaya uygulanması, Millî Sinema'nın oluşmasına bir katkıda bulunulması, kısaca özgün bir senaryo ile sinema piyasasına girmek olduğunda mesele yarı yarıya kolaylanmış olmaktadır. Herşeyden önce piyasa dışında kurulmuş ve senaryo çalışmalarına ağırlık veren sinema kuruluşlarının bulunması (Türk Film Arşivi, MTTB Sinema Kulübü gibi) ve yine bunlardan bazılarının rejiden kameraya kadar çeşitli dallarda sinema ile sıkı münaseget kurmuş olması, hiç olmazsa danışma yönünden, bu girişimi kolaylaştırmaktadır.

Bundan sonra, üçüncü kademe, Türk Sinemasının içinde bulunduğu şartları ve o şartların ne dereceye kadar zorlanarak eser verilebileceğini tesbittir ki, bu zaten daha baştan en kolay hamle olmaktadır.

Sonuç olarak şu söylenebilir ki, bugün artık belli bir konu sınırlaması içine girmiş olan Türk Sinemasının, Türk folklorundan ve folklorcusundan - hangi dalda olursa olsun - faydalanacağı çok şey vardır.

M İ L L İ S İ N E M A

- açık oturum -

M. T. T. B. Sinema Kulübünün tertiplelediği, basında geniş akisler yapan «Millî Sinema» konulu açık oturumun kitabı.

İsteme Adresi: M. T. T. B. Kltap Kulübü - Cağaloğlu

EGİN FOLKLORU

Burhan GÜL

(M. T. T. B. Folklor Enstitüsü
Teknik Başkanı)

Eğin dedikleri kurban bir küçük şehir ölem ölem
Ana ben cahilim nedem, çekemem kair
Yedigim içtiğim anam ağıyla zehir, ölem ölem
En gel ağam, en gel yavrum Eğinlimişen
Sılaya gelmeye yeminlimişen
Fırat kenarında kurban kayık değilem ölem ölem
Senden ayrılalıda yavrum ayık değilem
Bir tek selâminada anam lâayık değilem ölem ölem
En gel kuzum en gel gelde gine gidesin
Akan gözyaşımı silde sonra gidesin

Eğin kelime anlamıyla (cennet - güzel bahçe) dir.

Eğin kasabası; Fırat Nehrinin batı sahilinde ve Sarıçiçek dağlarından, Harmanlık tepesinden sıralanan dağların, kayalıkların, Fırat Nehrine uzayan yamaçlarındaki geniş çöküntülerin husule getirdiği kireç taşı ve kıvılcımsı, düzlüklerin yamaçların, müteaddit ve çeşitli soğuk su kaynaklarının etrafında serpilmiştir.

Eğin ve çevresinde halen ipekçilik, halıcılık dokumacılık, boyacılık, dabaklık, barutçuluk, ayakkabıcılık, kuyumculuk sanatları işlenmektedir.

ÖRF VE ÂDETLER :

Burada ilk önce folklorun büyük bir bölümünü teşkil eden düğün âdetleri, görenekleri ve düğün başlangıcından bitimine kadar süregelen olayları anlatacağım.

Bir aile bir kızı almak istediği zaman köyün sayılan büyüklerinden biri ile kızın babasına giderek durumu anlatır ve kızı isterler.

Aşağıda Eğin şivesiyle bunu bir konuşma şeklinde nakledeceğim.

— Selver hatun bizim oğlan yetişt. Hasan ağaya irice edipte onunnan bereber

gidek. Ali ağanın gizini bizim Hüseyine dileyek.

— He ya çoh eyi olur..

Abdullah Çavuş Hasan ağayı bulmak için yollarır, evin kapısında onu görür.

— Hasan ağa sana bi işimiz düştü.

— Ne deysin Abdullah Çavuş.

— Ali ağanın gızı Topgüllü gidek bizim Hüseyine isteyek deyük.

— Valla siz bilürsüz ağam münasip ama o gızda güccük derler ama gine gidek

— Selver bacın deyki gizl almadan gelmeyesiz.

Atlarına binerler ve kızı isteyecekleri köye giderler. Ali ağayla hanımını bahçede ot biçerken görürler (Köyler yakın olduğundan samimiyet fazladır, hatta uzaktan akrabalık dahi vardır.)

— Selâmünâleykum Ali ağa.

— Ve aleyküm selâm Hasan ağa, Abdullah Çavuş sizi bele sam yelimi sürükledi bu tarafa, hele hoş geldiniz gelin yorunsuzdur bi ayranımızı için hele.

— Sağ olasun Ali ağa, bizi dersin hayırlı bir iş sürükledi bu tarafa hele gel şu söğüdün dibine oturakda iki fısıltı edek.

Söğüdü dibine inerler gölgeye durur-

lar Abdullah Çavuş tabakayı çıkarıp Ali ağaya :

— Hele bir ciğara sar hele der

— Yoh yoh ele iş olmaz ben ordan de-
gül siz burdan sarın. Gız fatoo kılıpde ga-
çuk tutûn olacah onı bide. Altında kağıtları
vardı hele alda gel. (Sigaralar içilir, kah-
ve gelir.)

Hasan ağa :

— Ali ağa biz şu gayfeyi içmeden bi-
nyetlimiz var şunı açah hele dedük.

Abdullah Çavuş :

— Sözümlüz olursa gayfeyi içecöyük
yoğsa bırakıp gidecöyük.

Ali ağa :

— Töbe töbe o nasıl şeyki gayfemizi
de içmeyisiz hele tatlı içinki datlu gonuşağ.

Hasan ağa :

— İş şuki Allahın emriyinen, peygam-
berin gavliyinen sizin Topgüll bizim Hüse-
yine dilemeye geldük.

— Vaah ha haa gız hele fatoo hele
ne dey bizim ağalar.

— Ne deysin nolu gişi.

— Hele gel hele bu ağaların derdi ne-
dür ben güldüm sende gül hatun bizim
Topgüllü isterler bunlar ne dirsın.

— Ben ne derimki ağam söz önce se-
nin sonra gızın. Allah yazdıyse olur ne-
lemki hayırlısı derim.

Ali ağa :

— Ağalar sağolun hoş geldiz sefalar
getürdüz ama iş ele anı oldiki hemiki bi-
zim gızda daha güccük... İzniz olursa biraz
düşünük görüşek ondan sonra size garari-
mizi bildirürük.

Müsaade isteyip köye dönerler. Onlar
gidince Ali ağa ile Fatma konuşurlar

Fatma :

— Gızı hangisinin oğluna isteyler?

— O Ali Rıza gilin Abdullah Çavuşu
onun oğluna Hüse-yine.

— Gız onun oğlu güzel derler hemide
tariaları çoğ, epeyde davarları varmış, 5-10
da petekleri varmış.

— Ele ele sen bizim gıza de de hazır-
lığını yapısın.

Bir zaman sonra Abdullah çavuş kö-
yün namlı yigitlerinden Mahmut ağa ile

telrar Ali ağaların evine giderler. Ali ağa
onları kargılar buyur eder

— Ooo Mahmut ağada gelmiş buyur
aga buyur, zahmet buyurdun hele geçen şu
kötüye.

Kahveleri içtikten sonra Mahmut ağa
sözli açar

— İE, Ali ağa ben dedimki Allahın em-
riyinen alag götürek yoğ ise Topgüllün go-
lundan tuttuğum gibi alıp getmedinde bi-
lirim ben

— Sen sağolasın ağam Allah isteseydi
o da olurdu. Ama demekki Cenab-ı hak
böyle istemiş böyle olsun

— Öyleyse de bahag hele gıza başlağ
ne istersin?

Ali ağanın bir yüzü ağlar bir yüzü gül-
ler.

— Eğer hata etmedinse sağolun ağa-
lar onı bizim gızım içün harcaysız evine
zeizavat alursuz.

— Pekey ağam Topgül benimde ye-
genim sayılır ona bir peçli enteride ben
alacam.

— Şuradan 5 okka şeker alın yarın
şerbete geleceöyükl.

Bundan sonraki gün şerbete gidilirki
hoş sohbetle nişan yerine geçen şerbete içi-
lir.

15 gün sonra düğün başlayacaktır, bu-
na göre hazırlıklar yapılır. Düğün pazar-
tesi günü başlar. Pazartesi günü erkek ta-
rafı kendi köyünde, kız tarafı kendi kö-
yünde eğlenir. Yalnız kız tarafının erkek-
leri güveyi tarafının köyüne gelir. Keşkek
bu düğünlerin has yemeğidir. Koyunlar ke-
şilir, kızartmalar yapılır. Ve güveyinin kö-
yünde gündüzün bütün erkekler harman-
larda veya bahçelerde kendilerine has oyun-
ları oynarlar. Bu oyunlar sırasıyla :

Bir ayak, iki ayak, süpürgeci yonca-
dan, kilit, tinnana hayriye, tamzara, sinan-
lı dello, demürağa, bana bir yar olsun, ba-
gımızda lahana, hoşbilezik vs.

Akşamada köyün misafir odasında
toplantılar, çalgıcılar ağırdan çalmaya baş-
lar, bu çalgı ile coşan, sesli güzel olanlar
uzunhava söylerler

Bunlardan bazıları :

Ağam sen gıdeli 7 yıl oldu
Diktilğin ağaçlar meyvaya durdu
Heş senlen gidenler sılaya geldi.
Ey mugannet yokmudur, senin sılan

Gel ağam gül ağam olma mugannet
Sılayı terk edenler görmesin cennet
Ginemi kar yağmış karın üstüne
Bülbül figan eder gülün üstüne

O yar kıymayım gine söyliyim
Yedi yıl yatasın bir yan üstüne
Yata yata sağ yanların çürüsün
Duta döndüreler sol yan üstüne.

Bir diğeri :

Kara gözler kara gözler
Kararmış kara gözler
Gemim deryada kaldı
Kaptanım kara gözler

Sana dağlar sana dağlar
Kar yağmış sana dağlar
Tutaydım yar elinden
Çıksaydım sana dağlar

Dalda iri dalda iri
İki gönül bir olsa
Tez bulur dalda yeri

Şu dağın oylumuna
Kuşkonmaz yaylımına
Gel hakkın helâl eyle
Geldik yol yarımına

Diğeri tarafta kadınlar ve genç kız-
larda bir evde toplanarak şarkı ve def çal-
masını iyi bilen birini başa geçirir ona eş-
lik ederek kendi aralarında eğlenirler. Bun-
ların oynayıp, söyledikleri şarkıların bazı-
ları :

Süylüğün uçunda taş ben olaydım
Bacısı güzel eş ben olaydım
Süylüğün ucunda ne görürsün
Yaş etmem göz etmem ne bürünürsün

Bahçeye indimde taş bulamadım
Bir yüzük yaptırıp taş bulamadım
Şu dünyayı eleklerden eledim
Kendime göre bir eş bulamadım.

Bu şekilde eğlenceler sabaha yakın sü-
rer.

Bundan sonra gelen gün yani salı gü-
nü erkeklerden kendilerine güvenenler har-
manlarda veya tarlalarda cirit oyunlarına
çıkartlar (davul ve klânet eşliğinde).

Akşama damadın eline kına yakıla-
caktır. Damada ayrılmış özel bir odaya
toplanarak eğlenceye başlarlar, sıra kına
vurmaya gelir, damadın eli açılmıyo diye
annesini babasını ve akrabalarını çağırır-
lar ve oğlanın elinin açılması için hediye
isterler.

İçlerinden biri :

— Gel bakalım babası oğlanın elinin
açılması için ne veriyorsun der.

Babası :

— Topsöğüdün dibindeki kavaklık onun
olsun. Sağdıç :

— Ele iş olmaz tapusunu ver, der oda
kabul eder.

Sıra annesine gelir :

— Benim neyim varki oğul baban ge-
linliğimde 2 lira almıştı onları gelinime da-
kacım der. Ondan sora oğlan elini açar kı-
na vurulmağa başlanırken davul ve klâ-
net eşliğinde :

Altın tas içinde kınam ezildi
Gümüş tarak ile zülfüm çözüldü
Benim yazım yadelleri yazıldı
Doldur pınar doldur ben giden oldum.
Anamı babamı terkeden oldum.

türküsü söylenir.

Çarşamba günü bütün köy halkı kadın-
lar, yeni üstlerini, çarşaflarını giymiş vazı-
yette sıraya dizilirler. Erkekler atlarda tü-
fek ata ata daima klânetle yola çıkarlar.
Öbür köyden gelini almaya giderler. Da-
matla sağdıç köyde kalır.

Kızın köyüne varınca orada hazırlan-
mış yemekler yenir. Akşama kadar eğleni-
lir. Akşamleyin kadınlar tarafından gelinin

kınası yakılır. Gelin adayının yinede yabana
ile kapalı olarak getirilip ortaya oturtulur.
Kına alınıldır. Bu sırada kadınlara gelini ağ-
latmak için ağagudahlı şarkıları söylerler, ge-
linde belki sevinçten belki de ana bacasın-
dan ayrıldığından ağlar.

Kınaya gel kınaya
Ak ellerin kınaya
Annem gelinceye
Ver yarım demeyince
Vermem eller kınaya.

Kızlar kayalar
Al geydi dağlar
Anneden ayrılan
Ah eder ağlar.
Evde karavutlu
Bağda bilersen
Aksam misafirim
Sabah giderim.

Bundan sonra damadın köyünden ge-
lenlerin herbiri bu köydekilerin evlerine
dağıtılarak misafir edilirler.

Pergembe gelin artık gelin alınıp gö-
türülecektir. Kadınlar :

Verin gelini gelini
Yıkın sunların evini
Yıkarda vıran ederiz.
Çıkarda seyran ederiz.
Biz geline gelmişizdir
Almayınca gitmezizdir
Verin gelini gelini
Yıkın sunların evini
Almayınca gidermiyiz
Bu huyu terk edermiyiz?

Gelin alınıp damadın köyüne götürülür
ve kavgı denen kadının yanına konur. Bu
sırada kadınlara kayınanenin etrafına top-
lanır.

Kayınanayı nemeli
Mordiyenden almali
Pahır buldur gidece
İnsaf edip tutmalı.

Kayınanenin methali
Yeter yediz etli
Kızları eyi olañlı
Mide edek methali.

Kayınanenin koca methi
Nent oğlana kesti
Kestide neddi
Aldı bağrıma bastı.

Görünceñe neyi var
Bir çanakta yalı var
Aksam sabah gelmesin
Kocasının evi var.

Damatla sağdıç denen kendinden ev-
vel evlenmiş klmsenin yanındadır. Öğle ya-
meginden sonra davul klânetle misafirler
gönderildikten sonra damat, hoca duayı
yaptıktan ve ilâhiler söylendikten sonra
gelinin yanına götürülür.

NASREDDİN HOCA VE TARİHİ KİŞİLİĞİ HAKKINDA BİR İNCELEME

ÖMER KARAYUMAK

Yüzyıllardan beri nesilden nesile aktarılan, babadan oğula, dededen toruna devredilen zarif nükteleri, hikmetli sözleri ve ebedileşmiş mizahi fıkralarıyla yalnız Türk-İslâm edebiyatının değil, aynı zamanda dünya edebiyatının da yetiştirmiş olduğu en büyük mizah ustalarından birisidir Nasreddin Hoca.

O; nükteleriyle, hikâyeleriyle, fıkralarıyla ve mizahi lâtifeleriyle geniş halk kitlelerinin bir teselli kaynağı, bir iç aydınlığı olmuştur. O'nun İslâm mistisizmi'nin karışık manevî mefhumlarına, Türk zekâsının sadeliğini de katarak, usta bir nakkaş inceliğiyle işliyerek ortaya koymuş olduğu basit, fakat o nisbette derin ve hikmetli fıkraları; Moğol barbarlığının korkunç zulmü altında bütün ümitlerini kaybetmiş olan Anadolu insanına yeni bir ruh, yepyeni bir ümit ve teselli kaynağı olduğunu hiç kimse inkâr edemez. Diyebiliriz ki: Nasreddin Hoca'nın fıkraları, en zor ve en çapraşık mes'eleleri bile üç-beş kelimelik kısa bir cümlede çözüveren ince Türk zekâsının en güzel şekilde ortaya konulmuş parçalarıdır.

Ne var ki bütün bunlara rağmen, Nasreddin Hoca bugün halâ gerçek anlamıyla anlaşılabilmiş değildir. Gerek tarihi hüvi-

yeti gerekse şahsiyeti itibariyle hakkında çok şeyler söylenmesine, pek çok yazılar yazılmasına rağmen, Hoca'mız maalesef ilim alemi için halâ bir meçhul olarak durmaktadır. Hattâ şöhretinin Türk-İslâm alemini aşıp, bütün dünyaya yayılmasından dolayı bazı kimseler o'nun hayalî bir kahraman olabileceği şüphesine bile düşmüşlerdir. Bu büyük hata kuşkusuz Hoca'mızın hayatı ve şahsiyeti hakkında şöhretiyle mütenasip ilmi bir araştırmanın bugüne kadar yapılmamasından doğmuştur. Nasreddin Hoca'nın torunları için ne büyük bir yüz karası.

Uzun zamandır hazırlamaya çalıştığımız «Folklor Yıllığı» için kaleme alınan bu yazının, artık tamamen efsaneler ve menkıbeler arasında kaybolan, daha doğrusu halk nazarında bir efsane kahramanı haline gelen Nasreddin Hoca'nın asırlar önceki meçhul silüetini ortaya çıkaramıyacağımı biliyorum. Zira bu çok büyük bir iddia olur. Maksadımız; Gerçek anlamıyla incelenmesi ciltlere sığmayacak kadar derin ve çok yönlü olan Nasreddin Hoca'mızı, folklor araştırmacılarına ve devamlı bir çırpınış içinde bulunan genç arkadaşlarımıza bir nebzecek de olsa anlatabilmektir.

HAYATI VE TARİHİ ŞAHSİYETİ

Nasreddin Hoca kimdir? Nerelidir? Nerde doğmuş, ne zaman ve nerde yaşamıştır? Bu sorulara müsbet ve inandırıcı bir cevap vermek bir hayli güç olsa gerektir. Zira günümüze kadar gelen bu konu-

daki çeşitli görüşler, muhtelif fikirler mes'eleyi bir türlü aydınlığa kavuşturamamıştır.

Bazı Müsteşrikler EVLİYA ÇELEBİ'nin SEYAHAT-NAME'sindeki «Nasreddin

Topkapı Sarayı Hazine Kütüphanesi 2142 No.lu albüme saklı bulunan Nasreddin Hoca'nın minyatürü.

İbrayim Hakkı Konyalı'nın Nasreddin Hoca'nın şehri: AKŞEHİR isimli kitabından alınmıştır.

Hoca ile Timur hikâyesine dayanarak O'nun 14. asırda yaşadığını, Sultan I. MURAD ve YILDIRIM BAYAZID ile çağdaş olduklarını ileri sürmüşlerdir. HAMMER DİEZ, GOETHE gibi batılı yazar ve tarihçiler sayesinde Avrupa'ya yayılan bu teorinin artık bugün ilmi bir değeri kalmamıştır. Çünkü Nasreddin Hoca'nın mezar taşında bulunan kitabe O'nun ölüm yılını kesin olarak belirlemiştir.

Bu kitabede Hoca'nın ölüm tarihi Miladi 386 olarak kaydedilir. Bunun sebebi şudur: Hoca'mızın mizahî hüviyetini mezar taşında belirtmek maksadıyla M. 683 ta-

rihi taraflı olarak M. 386 şeklinde yazılmıştır. Bu, ince ve kıvrak Türk zekâsının bizzat bir örneğidir.

Mezar taşındaki bu kitabeden anlıyoruz ki: Nasreddin Hoca Osmanlılar devrinde değil, Selçukluların son çöküş devrelerinde yetişmiştir. Dolayısıyla I. Murad ya da Yıldırım Bayazid'in değil PİR EBL, HOCA-I CİHAN, SEYYİD MAHMUD HAYRANİ, MEVLÂNA CELÂLEDDİN RUMÎ ve hatta YUNUS EMRE'nin çağdaşı ve muassıradır. Bizi bu neticeye iten sosyal, iktisadi, kültürel, tarihi ve politik pek çok sebepler vardır.

Her şeyden önce, Selçuklu devletinin son devrelerindeki Anadolu'nun iç yapısına şöyle bir baktığımız zaman, o korkunç ve hazin manzara karşısında insanın iliklerine kadar titrememesine imkân yoktur.

1243 yılında KÖSEDAĞ'da Selçuklu Sultanı II. GYASEDDİN KEYHÜSREV'i ağır bir yenilgiye uğratan BAYÇU NOYAN idaresindeki Moğol ordusu; artık karşısına çıkacak hiç bir engelin kalmadığını görünce, Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar girerek o mukaddes Türk-İslâm diyarında yakıp yıkmadık yer bırakmamışlardır. Moğollar Anadolu üzerinde o kadar korkunç bir tahribata girişmişlerdir ki, yerli yabancı bütün tarihçiler bu hadiseden adeta tiksinti ile bahsederler. Moğol'ların bu barbarca tahribatı ve Anadolu üzerinde işledikleri korkunç cinayetler saf, temiz, mütevekkil ve masum Anadolu insanını korkunç bir ümitsizliğe sürüklemişti. Müslüman-Türk milletinin ruhi yapısı ve tarihi yaşayışıyla taban tabana zıt bir miskinlik, bir uyuşukluk kaplamıştı her tarafı. Mutluluk aleminin melekleri gibi yüzlerinde sevinç parıltıları, dudaklarında dua ve tebessümleri eksik olmıyan Anadolu insanı; kızıyla, geliniyle, kadınıyla adeta kurumuş, kavrulmuş bir yaprağa dönmüştü. Kısacası bir durgunluk kaplamıştı her tarafı... Umutsuz, baygın ve donuk gözler, sararmış solgun yüzler hiç bir şey yapamamanın vermiş olduğu yılgınlıkla sessizce clayların akışını bekliyordu.

Ve işte tam bu sırada bambaşka bir hava esmeye başladı Anadolu ufuklarında.

yepyeni bir ruh, yepyeni bir ümit kıvılcım-
ları dalagmaya başladı. sergin, solgun
gönderde. Yüzler sevinç parıltıları, dudak-
ları tebessümlerle kaplandı yeniden. Ana-
dolu'nun meş'ale meş'alesini birdenbire de-
ğiştiren manevi mimarlar, manâ erleri sö-
zünü cilli aşka arkaya... Metafizik düşün-
celerle gönüllere gül eken MEVLÂNA'lar,
her şeyin kaybedilmiş sanıldığı bir anda
hiç bir şeyin yitmediğini bildiren İslâm
bülbülü YUNUS'lar ve daralmış, çatlıyacık
hale gelmiş perişan ruhları bir anda kah-
kahalarla bürüyen HOCA NASREDDİN'-
ler. Ve daha kimler.. Kimler!..

Nasreddin Hoca işte böyle bir ortamda
yetişti. Böyle bir asırda yaşadı. Tüm ümit-
lerini yitirmiş insanlara - belki de ilâhî bir
takdir eseri - felsefî sözleri ve nükteli fık-
ralarıyla biricik teselli kaynağı oldu.

Nasreddin Hoca'nın nerede doğduğu ve
Anadolu'ya nereden geldiği hakkında eli-
mizde kesin bir belge yok. Sivrihisar'ın
HORTU köyünde doğduğu, sonradan Akşe-
hir'e gelip yerleştiği söyleniyor. Belki doğ-
rudur, fakat kesin değil. Bu zamana kadar
Nasreddin Hoca hakkında araştırma ya-
pan kimseler onun Selçukî'ler devrinde ya-
şamış ufak bir köy imamı olduğunda hem-
fikirlerdir. ŞEMSEDDİN SAMÎ bey «KAA-
MUS-UL ALÂM» ında Nasreddin Hoca'dan
şöyle bahsediyor :

«Zürafadan ve mazenneden bir zat
olup Hacı Bektaş-ı Veli ile muasır bulun-
muş olduğu mervi ise de, daha eski olup
Selçukî'ler zamanında yaşamış olması muh-
temeldir.»

Akşehir kaymakamı Bereket Zade İs-
mail Hakkı Bey de «yad-ı mazi» sinin 253.
sayfasında Hoca'nın Selçuklular devrinde
yaşadığını, 863 H., 1284 M. yılında Akşe-
hir'de öldüğünü kabul ediyor. Günümüzün
kıymetli araştırmacılarından sayın İbra-
him Hakkı Konyalı da aynı kanaattedir.

Merhum İsmail Hami Danişmend Pa-
ris'de «Bibliothèque Nationale» ın Farsça
yazmaları arasında bulmuş olduğu eksik
bir «SELÇUK-NAME» ye dayanarak Nas-
reddin Hoca'nın alelade bir köy imamı de-
ğil, önce bir uç beyi iken sonradan siyasi
hakimiyet elde eden Çoban oğullarından

Nasreddin Hoca'nın Akşehir'deki Türbesi

NASİR-ÜD-DİN MAHMUD olduğunu id-
dia etmiştir. Bu konuda eski «Yeni Adam»
mecmuasının 315., «Konya» mecmuasının
34. sayılarında, «Türkiye maarif tarihî»
nin 3. cildinde ve sayın İbrahim Hakkı Kon-
yalı'nın «Nasreddin Hoca'nın şehri AKŞE-
HİR» isimli eserinin 733. sayfelerinde ge-
niş bilgiler vardır.

Konuyu daha fazla uzatmadan sonuç
olarak diyoruz ki; Nasreddin Hoca Selçuk-
luların son devirlerinde yaşamıştır. Timur-
lenk ile arasında geçtiği iddia edilen bazı
maceralar tamamen hayalî ve hakikate ay-
kırı uydurmalarıdır. Mezar taşındaki kita-
besine bakılarak Hoca'nın 863 H., 1284 M.
tarihinde Akşehir'de vefat ettiğini söyleye-
biliriz. Hocamız; ne bazı kimselerin iddia
ettiği gibi rastgele bir köy imamı, ne de
siyasi hakimiyet kurmuş bir beg'dir.

O; Moğol zulümleri altında inim inim
inliyen, her şeyini kaybetmiş bahtsız Ana-
dolu insanını, tutuşturduğu ümit meş'ale-
leriyle mutluluk diyarına ulaştıran ulu bir
Hak erenidir. Ve onun çıkışı tamamen ilâhî
bir tecelliye dayanır.

FIKRALARIN ARKASINDA GIZLENEN FELSEFİ DÜŞÜNCELER

Asırlardır «dünyayı güldüren adam» olarak tanınan Nasreddin Hoca'nın tarihi şahsiyeti ve fıkralarının gerçek değeri üzerinde bir tahlil yapmak, herhalde zannedildiği kadar kolay bir şey olmasa gerektir. Çünkü bu mes'eleyi yazımızın başlangıcında da izah ettiğimiz gibi EVLİYA ÇELEBİ' den günümüz eleştiricilerine kadar pek çok kimselerin ele almasına ve bu konuda ciltlerce kitaplar yazılmasına rağmen, hocamızın tarihi şahsiyeti henüz gün ışığına çıkmış değildir.

Nasreddin Hoca'nın fıkralarını objektif bir görüşle incelemek sadece günlük konuşmaların sıkıcılığını atmak için anlatılan hikayecikleri okuyup gülmek değil, toplumun tüm dertlerini içinde toplıyan bir gerçekler dizisi olarak ele alıp incelemek demektir. Başka bir deyişle; bu fıkraların yalnız gülmek için değil, biraz da - belki de sadece - düşünmek için söylenildiğini hiç bir zaman akıldan çıkarmamak demektir. Ancak bu şartlar altında incelendiği ve bu düşünce süzgecinde eleştirildiği zamandır ki Nasreddin Hoca fıkralarının gerçek değeri ortaya çıkacak ve hikâyeler arkasında gizlenen felsefî hikmetler anlaşılacaktır.

Günümüze kadar gelen eski yazma ve basma «Letaif» tezkirelerine baktığımız zaman Nasreddin Hoca fıkralarının değişik biçim ve şekillerde, değişik isimler altında geldiğini görürüz. Bu durum, bahsedilen fıkraların milli sınırları çoktan aşıp bütün dünyanın ortak bir malı olduğunun tabii bir tezahürüdür.

Araplar'dan İranlılara, Ermeni'lerden Yunanlılara, Arnavut'lardan Sırp'lara, Rumen'lerden Azerî'lere kadar hemen her milleti Nasreddin Hoca'da kendisine ait bir şeyler bulmuşlardır. Onun sınır tanımayan fıkraları, girmiş olduğu her ülkede o ulusun millî benliğine uydurulmak ve kendilerine mal edilmek istenmiştir. Bu yüzdendir ki, öz be öz Türk düşüncesinin, Türk zekâsının, Türk kültürünün ürünleri olan bu fıkralar; zamanla el ve şekil değiştirmiş, çeşitli ulusların anonim edebiyatlarının bir parçası haline gelmiştir. Anadolu'nun sonsuz diyebileceğimiz tarih ve folklor zenginliğine rağmen bu konulara gereken önem ve ehemmiyetin verilmemesi, araştırmaların şahsi bir meraktan ileriye gitmemesi, bir takım gençlerimizin tarihi değerlerimize karşı daima menfi bir tavır takınması ve devletin de bu mühim mes'eleler karşısında her zaman kayıtsız ve en arka planda kalmayı tercih etmesi yüzünden, bütün tarihi de-

gerlerimiz ve folklor kaynaklarımız inanılmaz bir kayıtsızlıkla yabancı-
lara kaptırılmış, adeta diğer milletlere hibe edilmiştir. Bunun misalleri
saymakla tükenmez.

Esefle söylemek lâzım gelirse, bugün Yunan'lılar «Karagöz» ümüze
İran'lılar «Nasreddin Hoca» mıza sahip çıkmak ve kendilerine mal etmek
için bütün kuvvetleriyle çalışırken biz «adam sende» deyip geçiveriyoruz.
Bu mudur manevi değerleri korumak? Bu mudur tarihi kıymetlere sahip
çıkma?..

Geçelim.

Nasreddin Hoca mîzah dünyasının bir sembolüdür. Mîzah deyince ho-
camızı hatırlamamak imkânsızdır. Yerli ve yabancı mîzahçılar ondan ya-
rarlanmışlardır. Minyatürcülere, ressamalara, karikatürüslere ve hikâ-
yecilere başlıca ilham kaynağı olmuştur hocamız. «Nasreddin Hoca» is-
minde yerli ve yabancı sayısız gazeteler-mecmualar çıkarılmış, çeşit çe-
şit resimler ve minyatürler çizilmiştir. Kısacası herkes ondan bir şeyler
almış, fakat hiç kimse o'na hiç bir şey vermemiş, verememişti. Böyle
bir dahî'yi eğer diğer milletler yetiştirmiş olsalardı neler, neler yapmaz-
lardı ki?..

Nasreddin Hoca, toplumun iç yapısını, insanların zayıf ve gülünç
noktalarını çok iyi değerlendiren, müstesna bir sezgi kaabiliyetine sahip,
çok zeki bir insandır. O'nun fıkralarında zıt kutuplar dediğimiz sevgi ile
nefret, üzüntü ile sevinç, umut ile karamsarlık ve hayal ile gerçek tama-
men birbiri içerisinde bütünleşmiş, girift bir perspektif özelliği kazan-
mıştır. Basit gibi görünen hikâyelerin arkasında tamamen felsefî ve ta-
savvufî hikmetler yatmaktadır.

Toplumu içine düştüğü dertlerden arındırmak, insanları kavılmış ol-
dukları bunalımlardan çekip çıkarmak, bunu yaparken de insanlara bir
takım öğütler ve bilgiler vermek düşüncesi, Nasreddin Hoca'nın fıkrala-
rında daima ön plânda gelir. Hocamız, en katı gerçekleri ve en korkunç
neticeleri bile insanlara sevdirmesini ümitsizliğe düşürmeden mütevekkil
ve sakin bir halet-i ruhiye içinde kabul ettirmesini başarabilmiştir. Kor-
kunç zulüm ve işkenceler altında inliyen, tüm umutlarını kaybetmiş in-
sanları olaylar karşısında kahkahalarla güldürebilen bir kimseyi ihtiyar
tarih tanımıyor Hoca'mızdan başka. Gerçi ondan evvel ve sonra pek çok
Türk-İslâm ya da başka ulusların nüktecileri, mîzahçıları gelip geçmiş-
lerdir. Fakat onlar sayın İbrahim Hakkı Konyalı'nın da ifade ettiği gibi
«bu bulutlarla öpüşen şahikanın önüne, ayağının altına serpilmiş mini
mini tepecikler gibi kalmışlardır.. Nereden bakılırsa bakılsın o muhteşem
zirve bütün gözleri üzerine çekiyor.»

Nasreddin Hoca bir filozoftur. Topluma yön veren, toplumun bütün müesseselerini etkisi altında tutan, insanları daima iyiye, güzele ve doğruya davet eden büyük bir filozof. O insanların sayıf noktalarını, toplumun içtimai dertlerini o kadar güzel ele almış ve bu dertlere o kadar güzel bir teşhis koymuştur ki, aradan asırlar geçmesine rağmen, onun mizahî fıkralarıyla yol gösterdiği ve tavsiye ettiği görüşler; bugün bile bütün canlılığı ile hükmünü sürdürmekte ve hâlâ tazelikliğini muhafaza etmektedir.

Nasreddin Hoca'ya göre; toplumdaki bütün felaketlerin sebebi, insanlardaki ahlâk mefhumunun yıkılmasıdır. Hırsızlık, güvensizlik ve insanların birbirlerine karşı daima şüphe ile bakmaları hep bu ahlâk bozukluğundan doğmaktadır. Hocamız bu görüşünü yıllarca önce şu sade fıkrasıyla ne güzel canlandırmıştır :

Hoca Akşehir'deki evinin bahçesine gündüz bir kaç fidan diker, akşam olunca da söküp tekrar içeri almış. Bunu gören komşuları sormuşlar :

— Hoca bu nasıl iştir böyle?

Hoca cevap vermiş :

— Ortalık bozuldu. Ahlâk değişti. Ne olur ne olmaz, herkesin malı kendi başı altında gerektir.

Bazı kimseler vardır, «her şeyi ben bilirim, her şeyi ben yaparım» fikrinden bir türlü vazgeçemezler. Onlara göre; en doğru fiki yalnız kendilerinden çıkar. Başkalarının fikri kendi düşünceleri yanında daima geçersizdir. Bir iş hakkında yalnız kendileri hüküm verir, kendileri konuşur, kendileri yapar. Başkalarına danışmayı, müşavere etmeyi lüzumsuz sayarlar. Hele kendi düşünceleriyle bir kaç sefer de olumlu iş yaptılar mı varma yanlarına artık!. «küçük dağları kendisi yaratmıştır» sanki.. Aşağılık kompleksinin bir neticesi olan bu fikr-i sabit, o kişileri daima başarısızlığa ve hüsrana götürecektir oysaki.. Buna rağmen «dediğim dedik» düşüncesinden bir türlü vazgeçmezler ve başlarına da olmadık belaları satın alırlar.

Hocamızın şu fıkrası böyle kimselere ne güzel bir ibrettir :

Nasrettin Hoca bir gün bir tepsi içine Akşehir'in meşhur kirazlarından biraz kiraz koyup hükümdara armağan etmiş. Kirazları çok beğenen hükümdar da karşılık olarak Hoca'ya ihsanlarda bulunmuş. Buna çok sevinen Hoca başka bir gün, bir sepet içine beş-on pancar koyup saraya doğru giderken yolda bir adama rast gelmiş. Hoş-beşten sonra meseleyi öğrenen adam :

— Aman Hoca! Ne yapıyorsun Hiç Hükümdara pancar armağan edilir mi? Hiç olmazsa bir sepet incir götür! demiş. Hoca bu fikri pek beğenmiş. Üstelik kendisine akıl veren bu ükalâ adama da çok kızmış.

Fakat gene de incir götürmek aklına uygun geldiği için bir sepet incir hazırlıyarak Hükümdara armağan etmiş. Gel gör ki hükümdar da incir-den hiç hoşlanmazmış. Emir verip incirlerin hepsini Hoca'nın başından geçirtmiş. Hoca incirleri yüzüne gözüne yedikçe :

— Şükür Yarabbi!.. Lütfuna, ihsanına çok şükür. Danışmanın, müşavere etmenin hikmetini şimdi analdım. Dermiş.

Hükümdar merak ve hayret ederek sormuş :

— Hoca halâ şükür mü ediyorsun?

Hoca cevap vermiş :

— Nasıl şükür etmiyeyim Hükümdarım? Ben bir kaç okka pancar armağan etmek istemiştım. Yolda birisi beni bundan vazgeçirdi. Ya onu dinlemeseydim de pancarları getirseydim şimdi benim halim nice olurdu?..

Dedik ki Hocamız topluma yön veren bir filozoftur. Ve her filozof gibi onu da içinde yaşadığı toplumun fikri yapısı, kültürel durumu ve insanların olaylar karşısındaki duygu ve düşünceleri daima meşgul etmiştir. O kadar meşgul etmiştir ki; bir gün Akşehir camiinde vaaz ederken cemaata şu soruyu sormak zorunluğunu duymuştur :

— «Ey cemaat! Size ne diyeceğimi biliyor musunuz?»

Hikâyeti bilirsiniz. Hoca cemaattan «hayır bilmiyoruz» cevabını alınca :

— «Siz bilmezseniz ben ne diyeyim» deyip kürsüden inmiş. Başka bir gün yine aynı soruyu tekrarlayınca :

— «Biliyoruz» demişler. Buna karşılık Hoca :

— «Sizin bildiğiniz şeyi benim anlatmama lüzum yoktur» deyip kürsüden inmiş.

Üçüncü gün aynı soru tekrarlanınca, cemaatin bazıları «biliyoruz» bazıları «bilmiyoruz» cevabını vermişler. O zaman Hoca :

— «Öyleyse bilenler bilmeyenlere öğretsin!» Deyip çekip gitmiş ⁽¹⁾

Nasreddin Hoca daha talebe iken hükümet halkın silâh taşımamasını yasak etmiş. Fakat her nasılsa bir arama esnasında Hoca'nın cübbesinin altından kocaman bir yatağan çıkmış. Zaptiyeler hemen yakalayıp sorguya çekmişler ve :

— «Bunu nereden aldın?» diye sormuşlar. Hoca cevap vermiş :

— «Ders çalışırken kitaptaki yanlışları düzeltiyorum!»

Zaptiye başı bu cevaba pek sinirlenmiş :

— Sen benimle dalga mı geçiyorsun? Hiç bu kadar kocaman yatağanla yanlış mı düzeltilir?» Deyince Hoca cevabı yapıştırmış :

— «Bazan öyle yanlışlar yapılıyor ki bu yatağan bile küçük kalıyor!..»

Bu fıkrayı her hatırlayışında bir takım büyük devlet adamlarının

yaptıkları işlerle bazı Prof. ların kocaman kitaplarda yazdıkları yazılara bakıyorum da : «ah Hoca! Diyorum. Nerde senin şu yatağan?...»

Nasreddin Hoca bir mutasavvuf değildir şüphesiz. Fakat İslâm tasavvufunu en ince noktalarına kadar bildiği de inkâr edilmez. Fıkralarının asıl nüvesini tasavvufi hikmetler teşkil eder. Ancak bu hikmetler, Hoca'nın fıkralarında mahiyetlerini tamamen değiştirmiş halk dilinin, halk düşüncesinin, halk kültürünün tabii şekline bürünmüş olarak gayet sade bir şekilde karşımıza çıkar. Hayattan ölüme kadar geçen bütün olaylar bu düşünce içinde yoğrularak sunulmuştur. Acı, elem, ızdırap, keder, üzültü, neşe, sevinç, mutluluk, dünya hayatı ve ölüm. Kısaca insanın yaşadığı müddetçe birer parçası olan her şey bu açıdan incelenmiştir. Bu yüzden ki Nasreddin Hoca'nın fıkraları; insanı gülerken ağlatan, ağlarken güldüren, kahkaha'lar içinde derin bir düşünceye daldıran lâhutî bir özelliğe sahiptir.

Nasreddin Hoca'nın düşüncesine göre; Dünya bir yokluk alemidir. Klasik tabirle bir «hiç» tir. Bu dünyaya boş gelinmiş, boş gidilecektir. Dünya malı kaybolmaya, tükenmeye mahkûmdur. Ne kadar zengin olursa olsun insan zamanı gelince bütün malını mülkünü bırakıp o meçhul aleme göç edecektir. Yani ölecektir insan!.. Ancak ölüm, Nasreddin Hoca'ya göre bir yok oluş demek değildir. ÖMER HAYYAM'da görüldüğü gibi bir «hiç» lik de değildir. Belki YUNUS EMRE'de olduğu gibi bir «yeniden doğuş» tur. Bu gerçeğe Hoca'nın pek çok fıkraların'da rastlayabiliriz. Fakat tamamen başka bir biçimde sunulmuş olarak..

Hoca bir gün Akşehir gölü kenarında balık tutmağa başlar. Biraz tuttuktan sonra usanıp kalkıp gitmek ister. Fakat mahallenin çocukları gelip birer ikişer balıkları kaçırmışlardır. Hoca bir de bakar ki sepette bir tane bile balık yok. Göle doğru döner ve şöyle seslenir :

— «İşte gördün ya!.. Boş geldim, boş gidiyorum. Öyle nafile minnet isteme. Al bu da sana caba» diyerek elindeki sepeti göle doğru fırlatıp çekip gider.

«Göl» dediğimiz şu yalancı dünyanın mal ve mülkü olan «balıklar» ı gerçekten çocuklar mı çaldı dersiniz?...

Nasreddin Hoca Hakkında ciltlerce kitap yazsak, yine de onu gerçek anlamıyla ortaya çıkarmamıza imkân yoktur. Çünkü bizim için engin bir ummandır O.. Bu ummanın içine daldığımız zaman sadece soğuk bir suyur ürpertisini duyuyoruz. Ya o suyun içindeki meçhul mücevherler... İnciler... Mercanlar... Ne kadar uğraşırsak uğraşalım o mücevherleri çıkarabileceğimizi, bulabileceğimizi sanmıyorum. Bunlara her zaman şükran borçluyuz.

KUŞLAR ve HALK OYUNLARIMIZ

Ahmet DEMİRKESEN

Altaylardan Tuna boylarına... Edirne'den Ardahan'a... Yiğitler yatağı, gaziler otağı, kahramanlar diyarı, dadaşlar durağı, yörükler beldesi olan ve her karış toprağı bir şehit kalbiyle atan, bu vatan toprakları üzerinde yaşayan büyük Türk milletinin kendine mahsus, hiç bir millette bulunmayan özellikleri vardır.

Türk milletinin örfü, adeti, gelenekleri, cemiyet düzeni, aşkı, yiğitliği, insanlığı, tabiat sevgisi, arkadaşlığı, konukseverliği, elemi, sevinci, kısaca folkloru yeryüzünde ki hiç bir millete benzemez.

Milletimiz yeryüzünde var olduğu gündən beri folklorunu da meydana getirmiş, günümüze kadar yaşatmasını da bilmiştir. Folklorumuzu meydana getiren ve yaşatan sebepleri ikiye ayırabiliriz.

Meydana gelişi: Yurt sevgisi, savaşlar, doğum, ölüm, göçler, kıtlık, kuraklık, afetler ve aşklar.

Türk milleti, her yerleştiği toprak parçasını vatan tutmuş, vatani ana kabul ederek onun sevgisiyle, sevmiştir. Baharını, yazını, kışını, güzünü ayrı ayrı dile getirmiştir. Dört mevsimi içine alan yurt güzelliklerini öven, Karacaoğlan, Emrah, Aşık Ömer, Dertli, Elbeyloğlunu, savaşları konu alan Köroğlunu, Kul Mustafayı, haksızlığa karşı koyan Dadaloğlunu, Aşık Seyraniyi: kıtlık, kuraklık,, yokluğu konu alan Aşık Ruksati'yi, İlginlioğlunu, aşkı uğruna cayır cayır yanan Keremî, Aşık Garibi, Öksüz oğlanı, Sürmeli beyi, kendisiyle alay edenleri, hor görenleri taşlamak için Gazak Abdalı, Kaygusuz Abdalı... daha nice nicelerini yetiştirmiştir.

Hey hat... «Olaylar kahramanları, kahramanlar destanları yaratır.» Eller beni... eller beni... Çeker gurbet eller beni... Sorman dağlar beğler beni... Çeker gurbet eller beni» diyerek yurdun dört bucağını dolaşmışlar.

Kuşağına kavalını sokmuş... Omuzuna sazını asmış... Her vardığı yerde bir yurt güzeline gönül vermiş... Her ayrıldığı yerden o yurt güzelinin hasretini yüklenmiş... Ayağında al yemenisi, belinde puşusu, elinde kirmeni, dudağında millî havası, ellerinde başlarında papatya dizileri olan güzelleri övmüş ve aşkını dile getirmiştir.

Türk folkloru her bölgede kendine has bir özellik taşır. Her bölge içindeki iller, kasabalar ve köylerde birbirinden ayrılır. Doğu bölgemizde: Kars Erzurum'dan, Erzurum Van'dan, Bitlis Elâzığ(dan, Elâzığ Siirt'ten değişik oyunlar oynar. Karadeniz bölgemizde: Artvin Kars'tan, Bayburt Artvin'den, Trabzon her ikisinden de ayrılır. Güney bölgemizde: Adana Antep'ten, Antep Maraş'tan, Urfa Diyarbakır'dan ayrılır. Malatya Sivas'tan, Sivas Tokat'tan değişik oyunlar oynarlar. Hele Mersin'in çok yakın kazaları Silifke ve Mut birbirine hiç uymaz.

Bunlara tesir eden sebepler: İklim, tabiat güzelliği, o bölgedeki evlilikler, göç edenler, sonradan yerleşenler, gelip giden göçmen kuşları vs.

Folklorumuzda adı geçen kuşlar ve bu kuşların adı verilen oyunlar :

Kuşlar : Turna, keklik, yeşil başlı güvel ördek, serce, turaç (çıl), kırlangıç, şa-

bin. kartal öldü ve... Bu kuşların folklorumuzda aynı aynı yeri vardır.

Turnalar : Turnalar yaz ve bahar aylarında, sabahın seher vakti, öğle ile ikindi arası, gece yatsı zamanı katar katar göç ederler. Turnalar dört şekilde uçarlar. Üçgen, dörtgen, daire ve ip şeklinde.

Üçgen şeklinde : Önde baş kılavuz, diğer köşelerde yardımcı kılavuzlar bulunur. Turnalar bu durumda çok yüksekten uçar. Belli ki yakınlara konmayacaktır.

Dörtgen şeklinde : Her köşede bir kılavuz yer alır. Bu şekil yakın yere konacak mânasına gelir. Konacağı yere yaklaşınca daire şeklini alır. Baş kılavuz ortaya geçer. Bir müddet böyle dönerler. Sonra baş kılavuz birden aşağı süzülür. Bütün turnalar bunu takip eder. Diğer kılavuzlar eşit şekilde dağılır. Turnalar ip şeklini alır. Birbirlerinin peşinden kılavuzu geçmemek şeklinde yere konarlar. Yaz-bahar ayında ekinler diz boyu olur. Elvan elvan çiçekler açar. Yol kenarlarında gellincik, papatya, çakır dikenleri... Dere kenarlarında böğürtlen sazalarında tereler. Küme küme sarı çiçek açmış merkep turpları, kıraçlarda kekik ve kefen kokuları. Keklik, Turaç (Çil), yaban güllerine konmuş Bülbül sesleri. Yüksekinde pare pare karlar, engininde küme küme bulutlar. Ilgıt ılgıt esen seher yeli, kokuları ve sesleri birbirine katar. İnsanoğlunu bambaşka bir aleme sürükler. Bu ortam içinde yükseklerde katar katar uçan turnaların vi-vik, vi-vik diye sesleri duyulur. Aşıklar, sevdalılar, gurbette olanlar için turna kartarı posta, turna sesi mektuptur.

Onun için şair :

«Turnam gelir, sökün gelir,
İnci mercan yükün gelir,
Elvan elvan kokun gelir,
Dost oturmuş yeke karşı.»

Maraş yörelerinde oynanan turna oyunu bundan meydana gelmiştir.

Keklik : Güzel sesli, yürümesini, giyinmesini, konuşmasını bilen dilber anlamına gelir. Elbette ki bu gibi güzelin avcısı çok olur. İşte Silifke'nin keklik oyunu.

Kırlangıç : Evcil, yuva yapmasını bi-

len becerikli hatuna benzetilir. Halkımız bunu da şirlettirmiştir :

«Kırlangıç yapar yuvayı
Çamur sıvayı sıvayı.»

Serçe : Kurnaz, zeki, ışını başkasına yaptıran, bir yönde aç ve mağrur manasına gelir. Onun için halkımız :

«Her kuşlar da yuva yaptı
Serçe kadar olamadan»

der. Böylece serçe oyunu meydana gelmiş. Bu oyun Maraş ve Tokat yörelerinde oynanır.

Şahin : Cesur, atılgan, tuttuğunu koparan, gözünü daldan budaktan esirgemen, kolay kolay beğenmeyen, imparator ruhlu, yiğit mânasına gelir.

Şahin yuvaya yumurtlar. Dişisi kuşukaya yatmaz. Kartalı getirir, yatırır. Yavru çıktıktan sonra azat eder. Her hangi sebepten sevgilisinden ayrılanlar için :

Katardan mı ayrıldın şahin mi vurdu
Niye boynun bükük ey telli turnam

Kartal : Oturaklı, sözlü, sohbeti dinlenir, yardım sever ve biraz da fırsatçı aşiret reisini temsil eder. Güney bölgesinde kartal oyunu mevcuttur. Bu oyunun bir hikâyesi vardır. Sevdigine verilmeyen kızı hasım taraflar zorla alıp kaçarlar. Sevdigi yiğit takip eder. Kızla, kaçırdığı oğlanı yalçın kayalıklar üzerinde bir mağarada kısıtır. Fakat çıkması mümkün değil. Çık-maya çalışsa mutlaka vuracaklar. Mağaradan kız seslenir:

«— Bir fırsatını bul, önce hançerinle beni öldür. Yoksa seni öldürecek. Beni öldür - bunun eline kalıp ta yar olmayayım. Sen öldükten sonra ben senin intikamını alamam. Ama sen benim intikamımı alırsın.» der.

Oğlan bir pundunu bulup kızın iki göğsü arasına hançeri saplar. Diğeri kaçar. Kızın hakiki sevgilisi takip eder. Mağaranın üstünde kartallar dönmeye başlar. Sonra bunu bir çoban görür. Kızı düzlüğe indirir. Göğsündeki hançeri çıkarır. Kanın rengine kartallar hücum eder. Çoban elindeki değnekle kovalamaya çalışır. Bir türlü baş edemez. Kartalın biri çobanın yüzüne attığı pençe ile iki gözünü de çıkarır. Kartallar kızı alır ve kaçarlar. Doğru bey-

lerine götürürler. Kızı yemezler kanatla-
rıyla yaralıları temizlerler. Oğlunu da yaralı
vaziyette getirirler. Fakat her ikisinde faz-
la yagamaz ölürler. Kartallar gagalarıyla
mezar açarlar. İkisini yanyana, çobanı da
kargılarına gömerler. Sonra kederli bir şe-
kilde uçup giderler.

Kartal oyunu Maraş, Malatya, Tokat
yörelerinde oynanmaktadır.

Yaşanmış bir halk hikâyesi :

İLGİNLİOĞLU

Tabiat, içinde açan çiçekler ve akan
pınarlarla doludur. Dağlardan, ovalardan,
bellerden, meralardan, mevsimlerden aldığı
motifleri tel tel eder, aşkın gergefine ge-
rer. İşlediği çorap, eldiven, kazak, heybe,
tütün, para kesesi, kilim çul, halılarda şı-
rılaştırır ve giyme aktarır. Başına bağla-
dığı yemeniden tutunda, eğirdiği kırmızı
çıkırta dillendirir ve oyunlaştırır.

Vaktiyle Kahraman Maraş'ın Andırın
kazasında Ilgınlioğlu diye bir aşiret beyi
yaşarmış. Ilgınlioğlu yakın köylerden bi-
rinde Senem isminde bir güzele aşık olur.
Bu yörenin aşiretleri yaz aylarında Bin-
boğa yaylalarına çıkar, evlenmek için iki
genç andıçerler.

Yayla zamanı kızın evine bir bezirgân
gelir. Senemi gördüğünde aklı başından
gider, kızın babasına der ki :

«— Ne istersin kızına?»

Babası :

«— Ağırlığınca altın.»

Terazinin bir kefesine altunu, diğer
kefesine Senem'i kor tartar alır. Sabaha
karşı çeker gider. Sabah olur Ilgınlioğlu
kavil yerine varır yok. Arar tarar bula-
maz. Ağlıya ağlıya gözleri kör olur. Ara-
dan yıllar geçer. Birgün batıdan gelen bir
kervanın önüne beli bükülmüş, saçları
ağarmış, yüzü kırıksa kırıksa bir ihtiyar diki-
lir. Ermeni olan kervancıbaşına der ki :

— Ey, kervancıbaşı nerden gelip ne-
reye gidersin?

Kervancı :

— Batıdan gelir, Horasan ellerine gi-
derim.

— Yolun nerden geçer?

— Binboğa'dan.

— Binboğa'da aşiretler var mıydı. Il-
gınlioğlu'nun evine in kahvedini iç, sonra
da ki Senem'in selâmı var.

Kervancı Binboğa'ya gelir, iner Ilgın-
lioğlu'nun evine. Kahveyi içtikten sonra
der ki :

— «İlgınlioğlu kim?»

— «Şu gördüğün gözleri kör ihtiyar»

— «İlgınlioğlu, Ilgınlioğlu.»

— «Ne var ermeni?»

— «Sana Senem'in selâmı var.»

— «Neeceey?»

— «Senem'in selâmı var.»

Sazını ister, başlar söylemeye :

Bir selâm geldide telli Senem'den,
Gamlı Gönüm şad olmaya başladı,
Akımaş İken kör pınarın ayağı,
Suyu geldi nemlenmeye başladı.

Aşkın atı çıkmışta meydanda oynar,
Sinem'in başında bir ateş yanar,
Ermeni dilleride şekerler çiğner,
Tatlı tatlı söz olmaya başladı.

Senem'in giydiğide ipekli sarı,
Ölmeden yüzünü görseydim bari,
Yıkık değirmenin bozuk çark evi,
Suyu geldi çağlamaya başladı.

Hele bakın şu feleğin işine,
Daha ne gelecek benim başıma,
Senem değdi yetmiş seksen yaşına,
Benimkide yüz olmaya başladı.

Şu görünende Binboğa'nın dağları,
Kışı bcran aşılmayan belleri,
İlgınlioğlu'nun Andırının beyleri,
Dertli gönüm şad olmaya başladı.

Adamlarını salar Senem'i getirttirir ve
toy düğünle evlenir.

Bizim davulumuzu, zurnamızı, kavalı-
mızı, sazımızı, mehterimizi, kısaca folklö-
rümüzü beğenmeyip neidüğü belirsiz bir ta-
kım serseri çılgılığı, zenci tamtamını be-
nimsiyenlere birkaç sözümüz var :

Davulu, zurnası, bu toprakların hava-
sını, mehteri, serhat boyları türkülerini,
sazı Türk çocuğunun ninnilerini çalan ne-
cip Türk milleti var olduğu müddetçe folk-
lörünü yaşatacaktır.

ARTVIN - ARHAVİ ÇEVRESİNDE DÜĞÜN ADETLERİ

Erol TABAK

Acıl konuya geçmeden evvel konuyla ilgili olması ve folklorik açıdan öncmi bakımından adet ve gelenekler hususunda bir iki noktaya değinmek isterim.

Toplumlarda yerleşmiş, geçmişin ve asırların damgasını taşıyan adet ve gelenekler, tarihi akış sürsünce hayat tarzlarının davet ettiği zaruretler içinde değışir, gelişir ve kendilerini yenilerler. Adet ve gelenekler bu tabii değışim içinde kendi halinde bırakılmalıdır. Aksi takdirde suni zorlamalara değıştirmelere gitmek bir takım değerlerin ve sosyal kıymetlerin çözümlmesi şeklinde kendini gösterirki; bu da cemiyetlerde manevi sarımsıntı ve bunalımlara yol açar, ruhi çöküntüyü hazırlar. Bu bağlamdan adetler, gelenekler eleştirilebilir, fakat üzerlerinde oynanmaz.

Şimdi burada benim size anlatacaklarım Artvin bölgesindeki düğün adetleri hususunda olacak. Arada şunu da belirtmek isterim. Evlenme öncesi nişan ve düğün adetleri bakımından Anadolumuzun bütün bölgelerinde çok renkli ve zengin bir görünümle karşılaşırız. Her bölge kendine has değışik ve güzel bir çok adetlere sahiptir. Diğer bölgelerimizde ele alarak karşılaştırmalar yapmak, adetler arasındaki benzerlik ve farklılıkları görerek genel bir değerdendirmeye gitmek ilerde ayrıca bir inceleme mevzuu olabilir.

Toplum yaşayışında üreme ve çoğalma suretiyle nesillerin devamını mümkün kılan sosyal müesseselerden biride evliliğdir. Her sosyal kuruluş ve olay gibi evlenmekte adet, gelenek, anane dediğimiz bir takım usuller, kurallar dahilinde gerçekleşir.

Ele aldığımız çevrede evlenme öncesi düğün ve adetlerini dört sahfada inceleyebiliriz:

- 1 — Elçilik ve söz kesme
- 2 — Nişan
- 3 — Enişte daveti (yol açımı)
- 4 — Gelin getirme (düğün)

Bunları sırayla ele alacağız.

Çağı gelen her genç bir yuva kurmak ister. Evlâtlarının mürüvvetini görmekte her ana babanın en büyük dileğidir. Onun için vakit erişimini oğlan evinde ailece mesele görüşülür, konuşulur ve muhakkak daha önceden düşünülmüş olan bir kız üzerinde karara varılır. Evlenme yaşı

17-25 arasında değişir. Ailece karara varıldıktan sonra karşı taraftan elçiler vasıtasıyla kız istenir.

Bunun için köyün en hatırı sayılır büyüklerinden elçilik yapmaları rica olunur. Elçilerin fonksiyonu çok büyüktür. Bu iş kutsal olduğu kadar ağır ve mesuliyetlidir. Onun için elçiler de bu vazifeleri kabul etmeden önce en az aileler kadar düşünür ve bu iki aile arasında teşekkül edecek hısımlığın uygun olup olmayacağını ve ne gibi reticeler doğurabilecekini hesap eder. Uygun görüp olacağına kanat getirirlerse kabul ederler. Elçiler düşünmeden kattiyen bu işe girişmezler. Çünkü bir kapıya elçi olarak varıldıktan sonra muhakkak olumlu cevap alınması, bu işin olması gerekir. Aksi takdirde reddedilme olursa bunu hiç bir aile gururuna yediremez ve kız kaçırma cihetine gidilir ki bu da bir takım tatsız hadiselerin ve o tarafların en büyük problemi olan kan davalarının doğmasına sebebiyet verir. Onun için elçiler işe koyulmadan evvel en iyi en doğru şekilde düşünüp karar vermek mevkiindedirler.

Elçiler daima güzel karşılanır. Her türlü ikramda bulunulur. Dereden depeden bir çok mevzulardan konuşulur sohbet tatlılaşır ve nihayet asıl meseleye gelinir: iş «Allahın emri peygamberin kavline dayanır,» karşı taraf «eh ne diyelim Allahın emri ise olur. Hele bir yol bize müsaade edin danışalım konuşalım karara varalım, falan gün yine bekleriz» der. Bu yarı yarıya evet-olur demektir. Eğer red cevabı verilecekse bu ilk gidişte olur.

Kararlaştırılan gün aynı kimseler tekrar giderler aynı şekilde ağırlanırlar, karşı taraf cevabını bildirir, «biz münasip gördük Allah hayırlı etsin» derler.

Artık söz kesilmiştir, emanet bırakılır. (Bu bir ziynet eşyasıdır.) Elçiler gidince kız elçilere gözükmez umumiyetle, fakat hiç bir kızda kapı ardından konuşulanları dinlemeyi ihmal etmez.

Haber bütün köye derhal yayılır. Söz kesilmesiyle beraber nişan tarihi taraflarca kararlaştırılır, genellikle söz kesiminden bir iki hafta sonra nişan yapılır.

Nisan töreni kız evinde olur. Son zamanarda bazen umumi köy salonlarında da yapılmaktadır. Nişandan birkaç gün önce kız tarafından biri kız çevresini, oğlan tarafından biri de oğlan çevresini dolaşarak bütün köy halkını, köy dışındakileri nişana davet ederler. Uzaktaki akrabalarada haber iletilir.

Düğün günü sabahı kız tarafı yani düğüne kız tarafınca davet edilenler doğrudan kız evine gider. Erkek tarafı yani düğüne oğlan kolu tarafından gidecek olanlar, önce erkek evine gelirler. Burda toplanıldıktan sonra konvoy halinde kız evine doğru yola çıkılır. Düğünlerde adeta bir bayram havası vardır, herkes en güzel elbiselerini giymiş ve süslenmiştir.

Artvin - Arhavide tipik bir köyü (Üçirmak Köyü).

Erkek evinden konvoyun uç vermesiyle düğün başlamıştır. Tabancalar konuşmaya başlar karşılıklı. Bu dakikalarca sürer. Bir düğünde yüzlerce mermi yakılır. Kız evine varılınca hoş geldiniz denir. Konvoyda önde büyükler yaşlılar, arkada gençler yürür. Eniştede konvoyun ortalarında yer alır.

Yorgunluk alımı ve biraz sohbetten sonra erkek tarafı gelenlerden önce büyükler sofraya otururlar. Yemekler gelir. 6-7 çeşit yemek olur genellikle; tavuksuyu çorba, lahana dolması, pilav, sütlaç, baklava, börek vs. Yemekler yendikten sonra oğlan babası tarafından nişan parası bırakılır. Bu birçok bölgelerimizde halâ adet olan bir başlık parası filan değildir. Miktarı 1000-4000 TL. civarında değişen bu para kıza aittir. Kız bu parayı istediği gibi kullanmak hakkına sahiptir. Bu ilk kayınpeder sofrasından sonra, sıra «enişte sofrasına» gelir. Enişte sofrası biraz hareketli geçer. Yemeklere başlamadan önce ilk olarak sofraya şerbet gelir. Şerbeti önce enişte yani damat içer sonra diğerleri. Fakat o sırada eniştenin arkasında bekliyenler, enişte şerbetin yarısını içmişken bardağı elinden kaparlar ve diğer yarısını da nişanlısına içirirler. Ondan sonra yemekler gelir. Ve burda bir «heya mola» faslı başlar, sofrada yan yana cturanlar birkaç kişilik guruplar teşkil eder ve «heya mola gelsun mola, tavuk gelsun, tıra mola» diyerek koro halinde tavuk istemeye başlar-

lar. Bir taraf susunca diğerk taraf başlar ve bu tavuklar gelinceye kadar sürer. Kız tarafı mahsustan acele etmez ve masadakiler bu bekleyiş esnasında yemeğe başlamazlar. Nihayet bu istekleri gerçekleşince yemek yer, yemek sonunda masa ortasına bir kap gelir. Önce enişte bir bahşiş (para) bırakır ve ardından masada oturanlardan herkes verebildiğince bir bahşiş bırakır. Ve sofradan kalkılır. Bu ara çocuklarada ayrı bir odada yemek verilir. Bütün çocuklar sırayla gruplar halinde bir odaya dolar. Ortada büyükçe bir masa vardır. Baklava, böret tepsileri gelir ardarda masa ortasına ve çocuklar elle hucüm ederler tepsilere, saniyesinde boşalır tepsiler ve çocuklar doyaya yerler. Çocukluğumuzda sırf tatlı yiyebilmek için düğünleri dört gözle beklerdik. Kayın peder ve enişte sofrasından sonra sırayla bütün davetliler yemeklerini yerler.

Asıl düğün, şenlik, eğlence yemek faslı bittikten sonra başlar. Artık tulumcu tulumunu şişirir ve bu anda başlıyan oyun ve eğlenceler düğün bitinceye kadar aralıksız devam eder. Düğünler genellikle 1 gün 1 gece sürer ve gece tabii ki sabahlanır.

Önce gençler meydana çıkar. Heron tepmek için muhakkak iyi bir düzlük, meydan hazırlanmıştır. Mahallî çalgı olarak tulum, kemence, akordiyon her üçüde aynı derecede yer alır, üçüyle de çalınır ve oynanır. İlk önce köy delikanlıları en hareketli oyunları oynarlar: düz horon, deli horon, atabarı, sarıçiçek, topaloğlu, ondört vs. gibi. Arada ferdi Kars-Kafkas oyunları da oynanır. Gençlerin bu oyunları ihtiyarlarında coşturur ve hemen hekes horona kalkar. Kadın ve kızlar seyrederler. Saatlerce durmadan oynanır.

Bundan sonra «enişteyi terletme» havası vardır. O zamana kadar oyuna girmemiş ve ortalarda gözükmemiş olan enişte meydana çağrılır. geniş bir halka enişteyide arasına alarak hafif oyunlarla dönmeye başlar. Bu oyun «civelo» tarzında bir oyun olup ekip sözcüsü manzum halde enişteyi övücü sözler sayar. Bu saymalar mahalli lisanda olduğu için Türkçe olarak örneklemek zordur. Her kelime veya cümle arasında ekip «vaha-hay» der. Bu epey sürdükten sonra oğlanın kaynanası çağrılır. Kaynana mahsustan hemen gelmez. Ekip sözcüsü bu sefer yine sayarak kaynanayı taşlamaya başlar. Ekip «vahahay» diyerek seslerini dahada yükseltir, kaynananın gelmesi beklenir. Daha gelmeyince ekip «enişteyi yalnız ayakta bırakacaklarını, utandıracaklarını söyleyerek, kaynanayı tehdide başlarlar ve nihayet bir komutla bütün ekip çöker, sadece enişte ile sağ ve solundakiler ayakta kalır. Burada enişte başını öne eğmiş utangaç bir vaziyet almış olur. İşte o zaman kaynana gelir, enişteyle yanındakilerin başına beyaz bir mendil örter. Ekip bir komutla ayağa kalkar ve coşkunlukla dönmeye devam ederler. Böylece «enişteyi terletme» havası da sona erer. Arada dinlenilir, tekrar oynanır ve bu suretle akşam edilir. Akşam bir da-

ha yemekler yenir. Yemek sonrası, gençler, ihtiyarlar aynı odalarda sohbet ederler. Bu sohbetlerde eskiler gençlik ve evlilik yıllarını anarlar. birbirlerine anlatırlar, o günleri bir kere daha yaşamış olurlar. Düğün vesilesiyle uzun zaman birbirlerini görmemiş uzak köy akrabalarının birbirleriyle görüşme imkânı hasıl olur.

Sonra tekrar eğlenceler başlar. Kız erkek karışık, enişte ile gelinde araya alınarak cilvelo nanayda, derule gibi oyunlar oynanır. Bu oyunda kızlar ve erkekler karşılıklı sözlerle atışırar veya ekipte biri sayar bütün ekip her mısranın sonunda «cilvelo nadayda» der: Sözlere bir iki örnek verelim :

İndumı dere ırmağa
Zeytin dalı kırmağa
On iki yüzük saydım
Beş kınalı parmağa

Dere boyu gezerim
Çok yürekler ezerim
Nerde bir güzel görsen
Gözlerini süzerim

Pınar başı pıtırak
Gel burada oturak
Bir sen söyle bir de ben
Bu sevdadan kurtulak

Bu oyunda aralıklı olarak epeyce oynanır. Daha sonra yüzük merasimi yapılır. Düğünde bulunan köyün sayılan ve hürmet edilen bir büyüğüne yüzük takma görevi verilir. Burda nişanın önemini ve kutsiyetini belirtici bir konuşma yapılır. Gençlere ömür boyu mutluluklar dilenir. Yüzükler takılır. Yüzükler bir kordonla bağlıdır. Kız tarafından biri makası eline alır fakat hemen kesmez. Bahşiş asılmaya başlanır. Önce enişte, arkasından erkek tarafından herkes gücü yettiğince bir bahşiş asar. Makası elinde tutan «kesmez» der. Nihayet kayınpeder gelir, o da bir ağırlık astımı kordon kesilir. Toplanan para sayılır. Bu parada kızındır, istediği gibi kullanmak hakkına sahiptir. Böylece sabaha kadar süren eğlencelerden sonda düğüncüler yavaş yavaş dağılmaya başlar ve düğün sona erer.

Nişandan bir iki hafta sonra erkek evinde enişte daveti olur. Buna «yol açımı» da denir. Kızın ilk defa erkek evine gidişidir bu. Aynı nişan tarzında olur. Umumiyetle geceleri yapılır ve bütün gece sürer. Aynı şekilde yemekler verilir, oynanılır ve eğlenilir.

Nişanlılık süresi 6 ay - 1 yıl arasında değişir. Bu süre içinde nişanlılar, bayramlar düğünler haricinde birbirlerini pek görmezler. Evlere gidiş - geliş olmaz.

(Devamı sayfa 43 de)

HALK MİMARISI

GÜL AKDENİZ

Anadolu'yu incelediğimizde bir tek ev tipi yerine çeşitli ev tipleriyle karşılarız. Bunları kabaca şöyle sınıflandırabiliriz :

1) Güneydoğu Anadolu'nun Kuzey Suriye ile ortak olan taş mesken mimarisi,

2) Erzurum'dan öteye kuzeydoğu Anadolu, Kafkasya ve Dağıstan ile ortak ahşap hattıllı taş mimarisi,

3) Doğu Karadenizin tipik ahşap iskeletli ev mimarisi,

4) Ege ve Akdeniz bölgesinin düz damlı küblük taş mimarisi,

5) Orta Anadolu'nun kaynakta kuzey Suriye'yi andıran taş mimarisi,

6) Orta Anadolu'da daha çok köylerde ve kasabalarda kalan, kökü Yeni Taş Çağına dayanan kerpiç mimarisi,

7) Esas yayılma alanı Anadolu'nun kıyıları ile orta Anadolu arasında kalan alanları içine alan, Torosların kuzey yamaçlarına kadar uzanan, yer yer başka bölgelerde (Balkanlarda, Ege Adalarında, Kıbrıs ve Kırım'da) görülen Himiş (Tşırııcı sistemi ağaç, kerpiç dolgulu, zemin katı çoğu defa taştan yapılan) yapı tekniğinin kullanıldığı mesken grubu.

Bu ev grubu 15., 16. yüzyıllarda ortaya çıktı ve Osmanlı Devletinin yayıldığı alanlarda ortak özellikler gösterdi. Bu evler kendi yörelerindeki bölgesel ev tiplerinden bir miktar etkilenmiş, aynı zamanda onları etkilemiştir. Müslüman Türk toplumunun yaşayışı, ekonomik şartları, güzellik (estetik) anlayışı, eğlence, oturma, yemek yeme, tarzı ve elimizde henüz ciddi araştırma verileri bulunmadığından bilemediğimiz birçok sebepler bu evlerin biçimlenmesinde ve temel plân öğelerinin doğmasına sebep olmuştur.

Böyle bir toplumun fertlerinin ev içindeki hayatı nasıl geçer acaba?

Kadın batılıların sandığı gibi değersiz değildir. Türk anası hâkimdir, kuvvetlidir. sözü geçer. Denilebilir ki Türk evinin plânlanmasında en büyük amil kadındır. Giriş katı toplumun tarıma dayanan yaşantısına bağlı olarak meyva ve tahılın serilip kurulacağı, ekmeğin pıstırılacağı ve çamaşırın yıkanabileceği çok maksatlı ve sürekli bir mekân olarak düzenlenmiştir. Aile hayatına verilen değer ve onun gizliliği, evin kendi içine dönük ve kendi bahçesine açılan bir düzen getirmesine yol açmıştır. Bu iç taşlıkta Türklerin su ve çiçek sevgisini gösteren küçücük bir havuzu ya da çeşmesi ile ağacı ya da oraya buraya serpiştirilmiş saksı içindeki çiçekleri yer alır. İç mekânla dış mekân arasında bir bütünleşme, ve süreklilik sağlanmıştır.

Tabii çevre ile suni çevre gerçekten de çağdaş bir anlayışla bir bütün olarak işlenmiştir. Batıda gördüğümüz tabiatın kopma ve onun üstesinden gelme eğiliminin doğurduğu geometrik gösterişe önem veren ve aksial anlayıştan uzak başarılı fakat iddiasız ve mütevazî bir mimari anlayışa ulaşmışlardır.

Türk evinde aksiyal, simetrik kompozisyon karakteristik değildir. Meselâ merdiven gibi mimari elemanlar bir köşeye konmaktadır.

İç avludan üst kata çıkılır. Bu kat kadının dünyaya açılan penceresidir. Buradan dışarıdaki dünya ile alâka kurar. Alt katta çeşitli sebeplerle uygulanamayan düzenli bir plân biçimi bu katta uygulanır. Zemin kattan bağımsız olarak bu katın dışarı taşlığı görülür. Bu çıkmaların yapılmasındaki bir başka sebep, yolu ve manzarayı daha iyi bir şekilde seyretme isteğidir. Acaba güzellik (estetik) anlayışını

Üçüncü bir sebep olarak kabul edemeyiz. Doğrusu düşünmeye değer.

Bu mesken grubunun Türk evinin temel elemanlarını taşıdığını gördük.

İlk temel öge ortak bir plânın olması bunun da toplumdaki ortak yaşayıştan doğmasıdır. Osmanlı İmparatorluğunda İstanbul'da yapılan zengin binalarında, hatta Anadolu'nun Beylikler devrinin bey binalarında (Avrupa etkisinin bariz bir şekilde görüldüğü Beylerbeyi ve Dolmabahçe sarayları vb. hariç) Saray demiyorum çünkü Müslüman-Türk toplumunda saray anlayışı ve Avrupalı anlamda saray hayatı yoktu. Köylününkinden pek farklı bir hayat yaşanmıyordu. O da ekmeğini kendi yapar, yemeğini yer masasında yer, o da bağdaş kurup odayı çepeçevre çeviren sedirlerde oturur, her gece yüklükte saklı duran yer yatağını yere sererek yatardı.

En basit şekliye Türk evi iki oda arasında açık bir eyvan ve önlerinde uzanan saçaktan meydana gelir. Türk evinde her bölümün (hacmin) yalnızca bir görevi (fonksiyonu) (1) yoktur. Bundan dolayı da günün bütün saatlerinde kullanılmaktadır. Halbuki günümüzün yapılarında önemli bir israfı karşılamaktayız.

Sizler de hatırlarsınız çocukluğunuzda annenizin, babanızın sizleri misafir odasına sokmayışını. Hatta bugün bile aynı şekilde davrananlarımız vardır. Haftanın bazı günlerinde gelmesi beklenen misafir için o odanın nasıl da özenilerek saklandığını bilirsiniz. Bu kullanmama nedendir, niçindir hiç düşündünüz mü? Türk ailesi kendi ih-

(1) Mimaride fonksiyon denince o hacmin yapacağı iş, alacağı görev anlaşılır. Meselâ mutfakta yemek pişirilir. Ve onun görevi (fonksiyonu) odur. Mimarlıkta güzel biçimlendirme önemli olmakla beraber, arzu edilen o güzelliğin görevler arasındaki alâkanın mükemmelliğinden doğmasıdır. Yani güzel görünmesi için değil de o görevi en iyi şekilde sağlayan güzel biçim aranmalıdır denir.

Kuzguncuk'ta tepenin eteğinde oturmuş bir ev.

tiyaçlarına uymayan bir evin içinde kendi iradesinin dışında yaşatılmak istenmektedir de ondan.

Türk evinin diğer mimarî öğeleri kısaca şunlardır :

Merdiven eyvan (hayat) ın bir kenarında bahçeye yöneliş ifade eden çağdaş bir mimarî plâstige ve espriye sahiptir.

Üst kattaki odaların yol üstünde olması daha büyük yapılmış olup buna BAŞ-ODA denir. Odaların boyutları arasında ve iç düzenlemelerde büyük farklar yoktur. Belki bunun altında Müslüman - Türk ve hatta doğunun vahdet, bütünlük ve birlik ülkelerine dayanan hayat felsefesi yatmaktadır.

Odanın giriş kısmı (seki altı) sedirlerin bulunduğu kısımdan (seki üstünden) daha alçaktır. Buraya herkes ayakkabısını çıkararak girer. Bu hem temizlik açısından gereklidir, hem de eve duyulan saygının ifadesidir. Aynı zamanda göçebe hayatından kalma bağdaş kurarak oturma geleneginin doğurduğu bir mecburiyettir.

Yüklükler seki altında bulunur. Yüklüklerden bir tanesinin gusulhane (yıkama yeri) olarak kullanılması günümüzde yıkama ile yatma arasında sağlanmak istenen dosdoğru bir alâka ve fonksiyonel bütünlük (görev bütünlüğü) anlayışına erişildiğini gösterir. Bu düşüncenin bütün Türk evleri için de geçerliliğini koruduğunu görmekteyiz. Yüklüğün Türklerin gö-

Çok gelişmiş bir oturma tasavvurunun bir çıkma ile dışa aksetmesi. Bu ev Çengelköy'dedir.

çebeyken yataklarını yük olarak taşıdıklarını çağdan kaldığını söyleyenler vardır

Raflar sedirlerin üstünde elle uzanılabilcek noktalara yerleştirilmiştir. Odayı çepeçevre sararlar.

Görüldüğü gibi bütün saydığımız mimari elemanlar temel ihtiyaçlara cevap veren, fakat o nisbette basit ve sade yollarla çözümlenmişlerdir. Yatma için gerekli olan döşek ve yorgandır. Avrupa'daki süslü püsülü ve ekonomik olmayan karyolalara gerekseme duyulmamıştır. Gerekli olan konfor şartları en akla uygun (rasyonel) ve

basit çözümlerle sağlanmıştır. Türk evinin ve döşeme anlayışının belli bir dünya görüşünü yansıttığı muhakkaktır. En az eşya ile yaşama alışkanlığı, kanaatkârlık duygusu hakimdir.

Türk evinin içi iç açıcı çiçeklerle, meyva sepetleriyle ya da güzel kilimlerle donatılmıştır. Dekorasyon renkli yüzeylerden ve çeşitli mekânların birbirleriyle olan ilişkisinden oluşur. Sadelik esastır. Kısaca iddiasız ve kusursuz bir mimarıdır. Mimarlık bakımından mükemmel olmakla beraber (başkent olarak ve hatının da etkisiyle özel bir mimari üslup geliştiren İstanbul hariç) Türk evinde dış süslemelere pek önem verilmemiştir. Çünkü dışı değil, içi önemlidir. Zaten dışının biçimlenmesindeki en önemli faktör iç düzenlemedir.

Türk evini, daha da geniş kapsamlı olarak düşününce tüm insanların geçmişlerini incelemelerindeki neden tektir. Maksat ondan yararlanarak ders almak ve ileriye doğru bir hamle yapmaktır. Kökleri keşilen bir ağaç beslenemez. Bir kök bir başka kökten çıkar. Toplum onu meydana getiren bütün kurumların özel bir şekilde kaynaşmasından oluşur. Müslüman - Türk toplumunun sosyal bünyesi bütünüyle ele alınıp yaşayışına yön verilmelidir. Ancak bundan sonra özden gelen bir hamleyle şekilci olmayan (fonksiyona bağlı olarak çözümlenmiş) kararlı ve dengeli bir mimari yeniden doğacaktır.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR :

Prof. Doğan Kuban : Ders Notları.

Sedat Hakkı Eldem : Türk Evi Plân Tipleri.

URFA İLİ FOLKLORU VE HALK MÜZİĞİ

Mehmet KURAN

Güneydoğu Anadolumuzun bu şehrinde pekaz bilinen ve ortaya çıkmayan halk oyunları kazalara göre değişiklik arzeder. Hemen hemen her kazada ayrı oyunlar oynanır. Bilhassa Siverek oyunları tanınmıştır. Halk oyunları şu isimler altında oynanır: Urfalıym ezelden, Delilo, Halay Debçe, Tek ayak, Çifte ayak gibi.

Urfada oyunlar genellikle ya sadece kadınlar veya erkekler tarafından oynanır. Kadın-erkek karışık oyunlar yalnız Viranşehir'de görülür... «Urfalıym Ezelden» hem tanınmış bir türküdür, hem de kuyudan su çeken köylü kadınların yaşayışını gösterir. Kıyafetler çok çeşitlidir. Kadınların iki çeşit kıyafeti vardır. Rengârenk uzun entariler ve yalnız şalvar, cepken, baştada yalnız zengin kişilerin taktıkları başlık. Erkekler ise her çeşit kıyafetle oyuna girerler. Kadınların oynadıkları oyunlarda en önemli özellik ihtiyar kadınların ekip başını çekmeleri ve oyunları onların idare etmeleridir.

Viranşehirde en çok oynanan oyunun adı DEBÇE dir. Halaya benzer. Kadınlı erkekli oynanır. Kıyafetler köylere göre değişir. Kadınların giyimi ise hemen hemen aynıdır. Renk genellikle kırmızıdır. Uzun entari ve bunun üzerinde de cepken vardır. Baş sarıdır. Ayrıca en güzel altınlar ve bilezikler takılıdır. Eğer köyde arapça konuşuluyorsa kıyafet: Uzun entari, ceket ve egal şeklindedir. Egal başa konur. Entari kemerle bağlanmıştır. Tabanca eksik olmaz. Eğer köyde Kürtçe konuşuluyorsa erkek şalvarlıdır. Ceplerinde ekseriya para yerine ya taş veya cam bulunur. Bunlar oyun oynarken ses çıkarmak için cebe konur. Debçe de oyun yavaş yavaş başlar, gittikçe hızlanır. Davulcu erkeklerin önünde durarak «Şabaş, Şabaş» diye bağırır.

Bu para manâsındadır. Oyuna giren her erkek para vermek mecburiyetindedir.

Birde halk müziğine göz atalım. Düşmanı kovan ve kahramanlık ümitsiz olan Urfalı zaferini şu mısralarla dile getirir.

Kolumu salladım toplar oynadı
Karataş içinde asker toplandı
Yaşasın Urfalılar Teslim olmadı
Di yeri yeri kumandanlar yeri
Düşmanlar gidiyor dönüyor geri

Bugün Türkiyenin en geniş ve en güzel halk müziği repertuarına sahip olan ilimiz Urfadır. Derlediğim bilgilere göre söyleniş tarzları şöyledir :

a) Hoyrat, b) Maya, c) Uzun hava, d) Divan, e) Türkü.

Urfada iki türlü halk vardır. İbrahimi ve Nemrudiler : Nemrudiler çok yaramaz ele avuca sığmayan bilhassa hoyrat söyleyenlerdir. İbrahimiler ise ses çıkarmayan ve ekseriya saz çalanlardır.

Urfalı en fazla hoyrat söyler. Çünkü hoyratta herşeyini ortaya döker: Sevgisini, kinini, hincini, aşkını, ızdırabını.

Muradı böyle akar gider Muradı böyle
Ben derdimi felekten serdum
Felek dedi Muradı böyle
Gül idim kardaş fidan oldum
El kahrını dadan ben oldum
Gündüzleri hayalinden
Geceleri şirin uykumdan oldum.

Sevgilisinin derdiyle, hayat çilesinin son anım yaşayan Urfalının Hoyradı :

Tükendi nakdi ömrüm
Dilde sermaye bir ah kaldı
Sarıp derdimi lokmana gönderdim
Dedi eyvah iyle bir derde tek çare
Bir ah kaldı.

Ne kara günlerde halk etti mevlâm
Kapandı şenis bahtım gonca güllerim
Simsiyah oldu.

Sadece cümde bir festi

Başında bir küllâh

O da bana sermaye kahlı.

Urfalı söylemek istediği zaman arka-
daşlarını toplar en azı 10 kişidirler veya
ailece toplanırlar. Erkekler aynı odada,
kadınlar ayrı odada oturur. Erkeklerin ço-
ğu saz çalar. Diğerleri hoyrat okur. Ka-
dınlar arasında da mani söyleyenler olur.
Hoyrat söyleyen erkek var gücüyle söyler.
Bu arada çiğ köfteyi unutmayalım. Çiğ
köftenin oluşu hakkında da bilgi vermek is-
terim. Bir padişahın devrinde yemek pişir-
mek yasak edilmiş ve kimin bacasından
duman tüterse kellesi uçurulacaktır diye
bir ferman çıkmış. Bu fermana rağmen bir
karı-koca etsiz yapamıyor ve koca illa etli
yemek istiyormuş. Kadın oturup düşünmüş:
bir tarafta ölüm fermanı, diğer tarafta ko-
canın korkusu, kadın ne yapayım diye dü-
şünürken aklına bir fikir gelmiş, eti almış
iki taşın arasına koymuş iyice ezmiş, öyle
ezmiş ki bütün beyaz ilikler çıkmış, yalnız
kırmızı et kalmış, sonra bulgurunu, bibe-

riyi, naneini her türlü tad veren baharatı
koyduktan sonra kocası gelinceye kadar
yoğurmuş, yoğurmuş akşam kocasının önü-
ne koymuş. Koca önce bir lokma almış
bakmış ki tadı başka, sonra devam etmiş.
Öyle beğenmiş ki hergün aynısını istemiş.
Böylece çiğ köfte ortaya çıkmış.

Urfalının sevgili insanda bulunan ni-
metleredir. Kara gözler, yüze, yürüdüğüdür.
Hemen hemen herke a derdine ortak olur.

Urfalıyam ağam ben
Dertlere ortağam ben
Varime haber verin
Ölmemişem sağam ben

Urfalı yanık seslidir, içten söyler. Söy-
lediği zaman insanı ağlatır. Bazen en ne-
şeli anında dahi hoyrata başladığını insanın
içini bir hüznün kaplar. Meselâ anasını ara-
yan, dost arayan bir Urfalının feryadı

Çağırın anam gelsin
Derdime yanarım gelsin
Dışardan yanarım nedim
İçerden yanarım gelsin

Akşam karanlığı da ona sevgisini, aq-
kını hatırlatır.

Akşamlar oldu gene
Çıralar yandı gene
Al yüzlüm ceylân gözlüm
Hatırime düştü gene

Ayrıca savaş yılların da söylenmiş
Türkülerde vardır.

Urfanın etrafı dumanlı dağlar
İçerim yanıyor gözlerim ağlar
Ceylân senin gibi yüreğim yanar
Gezme ceylân gezme bu dağlarda seni avlarlar
Annenden babandan ayrı koyarlar.

Urfalı kâinatta yaratılan herşeyi da-
ha doğrusu her güzel şeyi sever. Ebedi
sevgisini bu güzellikler kaplar. Ve meşhur,
meşhur olduğu kadarda sevgi dolu Tür-
küsi :

Urfalıyam ezelden
Gönlüm geçmez güzelden
Gönlümün gözü çıksın
Sevmeseydim ezelden.

Bu güzellikleri seven, herkese sevginin
en güzelini, en temizini veren Urfalı son
söz olarak şunu söyler, bu aynı zamanda
onun hayatının bitişidir ve vasiyetidir

Mezarımı yol üstüne kazsınlar
Serkıyınımı baş ucuma yazsınlar
Burdan gelen giden yolculardan
Bir garıp ölmüş desinler.

FOLKLOR VE TARİHÇESİ

Gülbin Tekdal

Umumi mânada halk bilimi demek olan folklor için çeşitli tarifler yapılmıştır. Bunlar içinde özelliklerini en iyi belirten tarif :

Halkın doktrinsiz müşterek örf, adet ve gelenekleri ile teorisiz yaşantıları neticesindeki maddi ve manevi ürünlerdir. Bu ürünler; halk edebiyatı, halk el sanatları, halk müziği, halk kıyafetleri, halk resmi gibi dalları içine alır.

Folklor için, ilmi bir tarif gerekirse; kökü antropolojiye dayanan sosyolojik bilim dalıdır.

Dünya'da ilk folklor terimi 1846 yılında İngiliz araştırmacı Thomas tarafından kullanılmıştır. Gene o yıllardaki çalışmalar Avrupa ve İngiliz köylüleri üzerinde yapılmış fakat bu araştırmalar sırasında köylülerin gelenekleri ile ilkel toplumlar arasındaki bazı benzerlikler dikkati çekmiş ve sonuçta folklor araştırmaları bütün dünyada geliştirilmiştir.

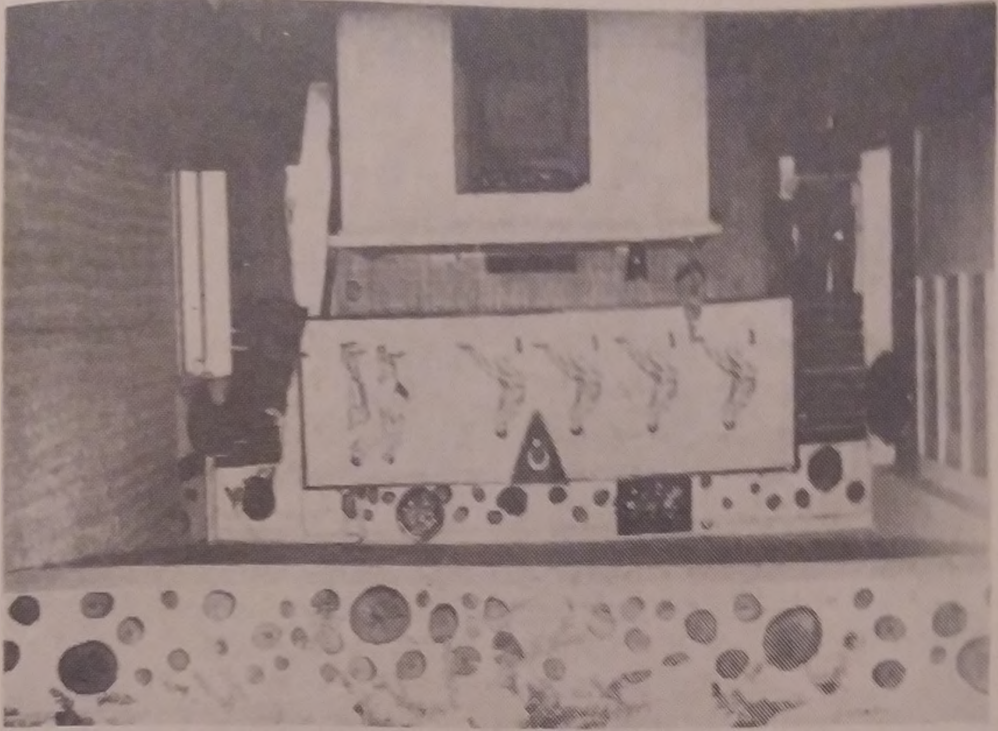
Türkiye'de bu konu henüz yenidir. İlk çalışanlar Ziya Gökalp, Fuat Köprülü gibi isimlerdir. İlk Türkçe isim Ziya Gökalp tarafından «Halkiyat ve Harsiyat» olarak bulunmuştur. Daha sonra halka dönük çalışmalar Rıza Tevfik tarafından (Peyam) gazetesinde halk oyunları ile ilgili makalenin yayımlanması ile başlamış ve Rauf Yekta'nın (Şehpal) dergisinde halk müziği ile ilgili makalelerde sürdürülmüştür.

Cumhuriyet devrinde, folklor çalışmaları resmi olarak ele alınmıştır. Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından Milli Eğitim Bakanlığına bağlı «Harsiyat» şubesi kurulmuştur. Ayrıca bu konuda öğrenim için Avrupa'ya elemanlar gönderilmiştir. Folklor ile ilgili araştırmaların okullara yerleşmesi için gayret göstermiştir. Devrin ise ve öğretmen okulu öğrencilerine ödev olarak tatilde doğdukları yerde bir araştırma ve derleme çalışmaları verilmiştir. Böylece çeşitli bilgilerin toplanması sağlanmıştır.

1924 yılında Konservatuar Türkiye çapında Türk Halk Müziği ve halk oyunları araştırma ve derleme gezileri tertiplenmiştir. Bu geziler sırasında ilk defa filme alınma metodu kullanılarak mekanik çalışma yolu denenmiş, daha sonra çalışmalara mahalli müziklerin mum plâklara alınmasıyla devam edilmiştir. Rus ve İngiliz bilim adamlarına göre «Türkler

(Devamı 43. sahifede)

**M. T. T. B. FOLKLOR ENSTİTÜSÜ
1972 - 1973 DÖNEMİ ÇALIŞMALARI**

M. T. T. B. Folklor Enstitüsü Seminer Salonundan bir görüntü.

M.T.T.B. Folklor Enstitüsü Müdürlüğü bütün çalışmalarını, iç ve dış faaliyetlerini, her yıl açılan kurslara iştirak eden elemanlardan teşkil ettiği amatör bir grupla yürütür. Müdürlüğümüzde yapılan çalışmalar iki kısımda özetlenebilir.

1) Halk Oyunlarını öğretmek için kurslar açmak, eleman yetiştirmek ve bu oyunları belirli gün ve gecelerde halka sunmak.

2) Folklor üzerine ilmi araştırma ve incelemeler yapmak, bu konuda çeşitli seminerler vermek, folklorik değerlerimizi ortaya çıkarmak, tanıtip benimsetmek.

Çalışmalarını bu gaye çerçevesinde yürüten müdürlüğümüz 1972-1973 devresinde bütün faaliyetlerini ve gelen gösteri tekliflerini en iyi şekilde değerlendirmeye çalışmıştır.

Aşağıda bu dönem yapılan çalışmalarımızı kısa bir özet halinde sunuyoruz.

1 Temmuz 1972 de İsveç Devlet Eğitim Merkezi Folklor Bölümü görevlilerin-

den Mr. ve Mrs. Batchairalar enstitümüzde gelmişlerdir. Kendileriyle sohbet edilmiş, folklorumuz ve bilhassa halk oyunlarımız üzerinde geniş açıklamalarda bulunulmuş, bilgi verilmiştir. Çeşitli memleketlerde folklor araştırmaları yapmakla görevli İsveçliler teşkilatımız bahçesinde yapılan gösterileri izleyerek filme almışlar, folklorumuza karşı duydukları derin ilgi ve hayranlıklarını belirtmişlerdir.

1 Eylül'de Halk Oyunları ekiplerimiz Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü tarafından YALOVA'ya davet edilmişlerdir. Çiftlikte gece yapılan gösteride Elazığ, Antep, Bitlis ve Erzurum Kız ekiplerinin oyunları hayranlıkla izlenmiştir.

17 Eylül'de her yıl geleneksel olarak tertip edilen ÇATALCA Süt ve Meyva Festivaline M.T.T.B. Folklor ve Spor gurupları katılmışlardır. Sabah Çatalca'ya varan gurubumuz öğleye kadar bütün ilçe merkezini ve çevresini dolaşmış, öğleden

M. T. T. B. Elâzığ Ekibi Halay oynarken.

sonra festivali izlemeye gelen kalabalık halk kitlesine gösteri yapmışlardır.

20 Eylül'de SOĞANLI yağlı güreşlerine çağrılan ekiplerimiz güreşlerin seyrine renk katmış ve büyük takdir toplamıştır.

1 Kasım 1972 de halk oyunları 8. devre kursları açılmış ve bu kursa 65 kişi kaydolmuştur. 2 aylık kurs süresi sonunda yapılan eleme imtihanında 30 kişi başarı göstererek Folklor Enstitüsüne asıl eleman olarak kaydedilmiştir. Dönem boyunca enstitü içi çalışmalarımız, Cumartesi ve Pazar günleri 13.00 - 18.00 saatleri arasında olmak üzere yürütülmüştür. Tatbiki olarak yürütülmekte olan oyun çalışmaları yanında folklorla ilgili her türlü konuda seminer ve tez çalışmalarına da yer verilmiştir. Her hafta tekrarlanan bu çalışmalarla ilgili olarak bütün elemanlar belirli konularda birer seminer hazırlayıp sunmuşlardır. Burada gayemiz gütün genç arkadaşlarımızı dinamik bir hava içersinde folklor üzerine araştırma ve inceleme yapmaya yöneltmek, yarının folklorcularını yetiştirmek için gerekli zemini hazırlamak olmuştur.

İlk seminerimiz «Folklor nedir, folklor anlayışımız ne olmalıdır.» konusunda verilmiştir. Folklorun tarihçesi, tanımı ele alınmış, özet olarak bizde ve yabancı ülkelerde yapılan folklor çalışmaları karşılaştırılmış, folklorun içine giren konular belirlenerek diğer ilimlerle ilişkileri ele alınmıştır. Ayrıca Türk Folkloruna karşılıksız hizmet etmeyi gaye edinmiş genç folklorcular olarak yapaacağımız bütün teorik ve pratik çalışmalarda dikkat edeceğimiz hususlar ve takip etmemiz gereken yollar üzerinde durulmuştur.

İkinci olarak yaz tatilinde ve belirli devrelerde memlekete giden eleman arkadaşlara memleketlerinin folkloru üzerinde araştırma yapmalarında ve incelemelerinde yardımcı olabilmek için «Folklorda araştırma tekniği ve araştırma özellikleri» konulu bir seminer verilmiştir. Seminerde folklorik araştırmaların nasıl yapılacağı, bir folklor araştırmacı ve derleyicisinin bu işi yaparken dikkat etmesi lâzım gelen hususlar ve hareket tarzı anlatılmıştır. Seminer sonunda halk oyunları üzerinde bir anket çalışması ile ilgili olarak 15 soru ihtiva eden bir teksir dağıtılmıştır.

M. T. T. B. Elâzığ Halk Oyunları Gurubu bir gösteride.

Üçüncü seminerimiz «Türk Bilmeceleri» hakkında olmuştur. Folklor açısından bilmeceelerin değeri incelenmiş, tarifli ve tasnifi yapılmıştır. Ayrıca bilmeceelerin sorulması, çözümü gibi hususlar ele alınarak,

bilmece kaynakları üzerinde durulmuş, amatör folklorcular olarak bu hususta yapmamız gereken çalışmalar belirtilmiştir.

Bir diğer seminerimiz Artvin-Arhavi çevresel düğün adet ve gelenekleri üzerinde

M. T. T. B. Bitlis Ekibi bir gösteride.

olmuş, onu «Artvin Bölgesi Halk Oyunları» isimli seminer takip etmiştir. Seri olarak devam eden seminerlerimizde daha sonraki haftalarda Urfa folkloru, Eğir ve çevresi folkloru, Harput folkloru incelenmiş, bu bölgeler birçok yönleriyle tanıtılmıştır. Yine seminerlerimizin birinde «Bir Köyün Folklor Bakımından İncelenmesi» ele alınmış, bir diğerinde T.R.T. ve Basında folklorumuzun yeri ve durumu üzerinde durulmuştur.

26 Şubat 1973 de M.T.T.B. DENİZLİ Orta Öğretim Komitesinin tertip ettiği «Folklor Gecesine» iştirak edilmiştir. Hususi bir otobüsle İstanbul'dan hareket eden folklor ve spor grubumuz gündüz Pamukkalç'yı ve şehri gezmiş, gece de kapalı spor salonunu dolduran Denizli halkına unutulmaz bir gece sunmuşlardır.

22 Nisan 1973 Sakarya Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Talebe Derneğinin kapalı spor salonunda tertipleştiği «Folklor ve Spor Şenliğine» bütün ekiplelerimizle katıldık. M.T.T.B. Folklor Müdürlüğü olarak üzerimize aldığımız gecede Elâ-

zığ, G. Antep, Artvin, Bitlis, Sırt ekiplelerimiz yer aldı. Ayrıca Mehter Takımı, Kırık-Kalkan Ekibi, Judo, Karate ve aletli jimnastik ekipleri de gösteriler yaptı.

19 Mayıs 1973 de bütün gurubumuzla MARMARA ADASI'na gidilmiş, ora halkına eğlenceli bir gece sunulmuştur.

30 Mayıs 1973 de Türkiye'ye belirli bir süre için jeolojik etüdler yapmaya gelen ilim adamlarından müteşekkil heyet için tertiplenen veda gecesinde KANDİLLİ RASATHANESİ'ne gidilmiş, gösterilerimiz ilim adamlarınca büyük bir coşkunlukla alkışlanmış ve takdir edilmiştir.

1 - Haziran - 1973 de KARAMAN Dil Bayramına iştirak edilmiş, İstanbul'dan hususi otobüsle hareket eden kabilemiz, orada bulunan süre içinde Konya'nın önemli yerlerini, Karaman'ı gezip görme imkânına sahip olmuşlar, daha sonra gösterilere katılmışlardır.

29 - Temmuz - 1973 de SELİMPAŞA Kavun Festivaline davet edilen gurubumuz başarılı bir gösteri yapmış ve büyük alâka toplamıştır.

ÖZTEK KARDEŞLER

Rostfrei Çay Tabağı ve Kaşıklar İmalâtı

ŞÜKRÜ ve NİHAT ÖZTEK

Telefon: 27 30 62 den

Vefa Cad. Türbe Yanı Pehlivanoglu Han No. 38

İSTANBUL

FOLKLOR VE TARİHÇESİ

(Baş tarafı 38. sahifede)

ilk defa mekanik olarak folklor araştırmaları yapan millettir.» Gene bu geziler sırasında derlenen "Boş Beşik" yörlüklere ait bir destandır ve Yusuf Ziya Demirelioğlu tarafından bulunmuştur.

Bu gezilerin sonucu derlemeler "On üç defter" adıyla yayınlanmıştır. İlk üçünün yeni Türkçe ile ikinci baskısı yapılmıştır. Daha sonra Adnan Taygun bu serinin ondördüncü defterini Karadeniz gezisi sırasında topladığı şahsi araştırmalarıyla hazırlamıştır.

Teşkilât olarak ilk defa Milli Eğitim Bakanlığı Has Dairesi, sonra Türk Ocağı, Halk Bilim Dairesi faaliyete geçmiştir. Biraz sonra talebe teşkilâtları da bu sahada faaliyete geçmişlerdir. Folklorla uğraşan ilk talebe teşkilâtı Millî Türk Talebe Birliği, daha sonra Talebe Federasyonu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi dir.

Son olarak 1966 yılında Türk Folklor Enstitüsü kurulmuştur.

Bugün artık görüyoruzki folklorun çeşitli dalları her yaştaki halk tarafından ilgiyle izlenir hale gelmiştir. Halk oyunları gerek ilkökul öğrencileri, gerekse yüksek tahsil gençliği arasında büyük ilgi görmekte, bu konuyla ilgili kuruluşlar gün geçtikçe artmaktadır...

ARTVIN DÜĞÜN ADETLERİ

(Baş tarafı 28. de)

Nişanlılık süresi sona erdikten sonra daha önceden kararlaştırılmış tarihte gelin getirilir. Gelin getirme düğünü sabahı kız çeyizini bütün eşyasını alır ve baba evine veda eder. Hassas ana babalar sevinç ve ayrılık göz yaşlarını tutamazlar. Onun için evden çıkış dramatik bir hava içinde cereyan eder. Ev kilitlenir ve topluca gene konvoy halinde erkek evine doğru yola çıkılır. Erkek evinde hoş geldiniz denir, para, kâğıt serpilir, yemekler oyunlar, eğlencelerle düğün devam eder. Genç evlilere mutluluklar dilenir. Böylece yeni bir yuvanın daha temeli atılmış olur...

dökümay a.ş.
mamullerini
iftiharla
sunar

DÖKÜMAY fabrikalarında

- İstenilen renkte emay yapılır.
- Normal olarak döküm üzerine emaylarımız, alkalilere mukavimdir.
- Saç üzerine emaylarımız umumiyetle asit ve alkalilere mukavimdir.
- Emaylarımızın kalitesi Dünyadaki emsallerinin hiçbir zaman altında değildir.
- Asite mukavim arzu edildiği takdirde, bayilerimizden veya Fabrikamızdan, bu nevi imalatımız istenmelidir.

Not :
Hariceten emay işleri kabul edilir. Bilhassa döküm üzerine emay yaptırmak isteyenler dökümü kendileri yapmak istedikleri takdirde, dökümün evsafını Fabrikamızdan sormalıdır.

DÖKÜMAY A.Ş. Tel: 71 11 28 BAĞÇELİEVLER-İSTANBUL

ÖZÇİLİNGİR KOLLEKTİF ŞİRKETİ

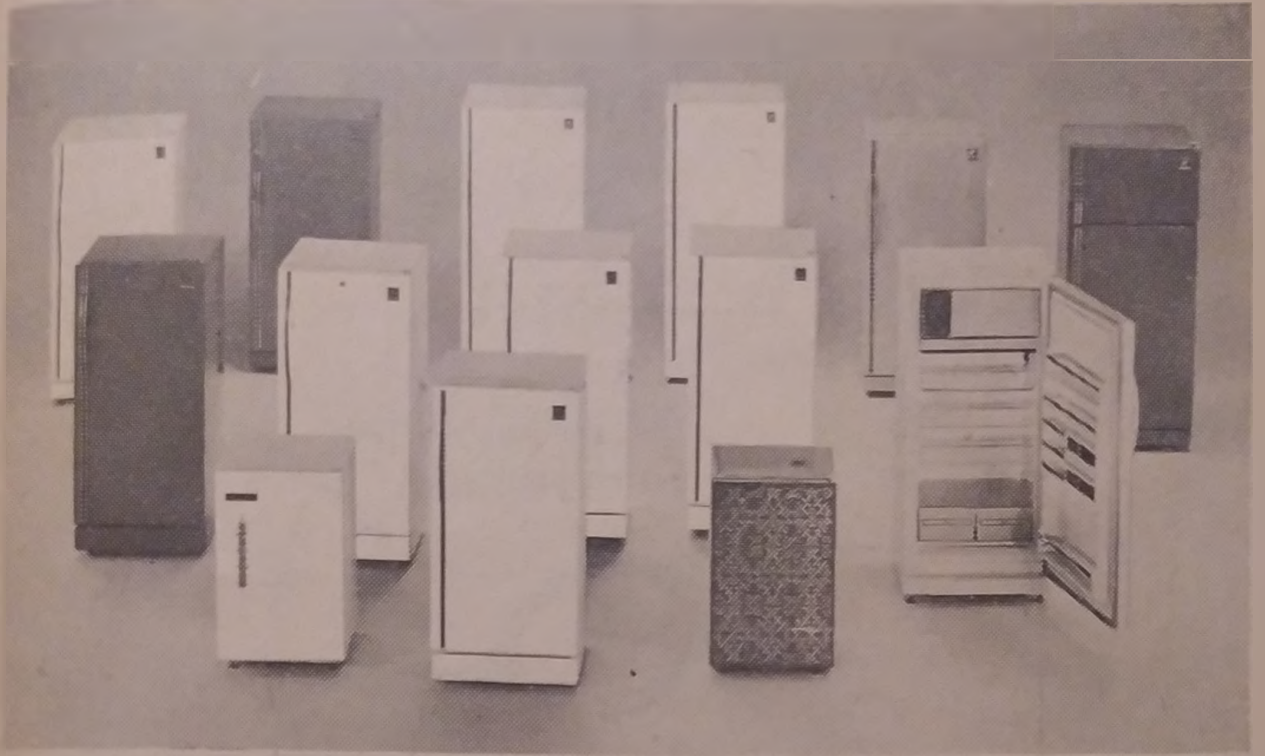
D. ÖZÇİLİNGİR ve OĞLU

İthalât, İhracat ve Dahili Ticaret

**Her kalite ve ebatta paslanmaz çelik levha ve rulo,
kaplamalı çember, D. K. P. saç.**

Telefon: 2207 98 - 22 27 14
Beyazıt, Fuatpaşa Cad. No. 66

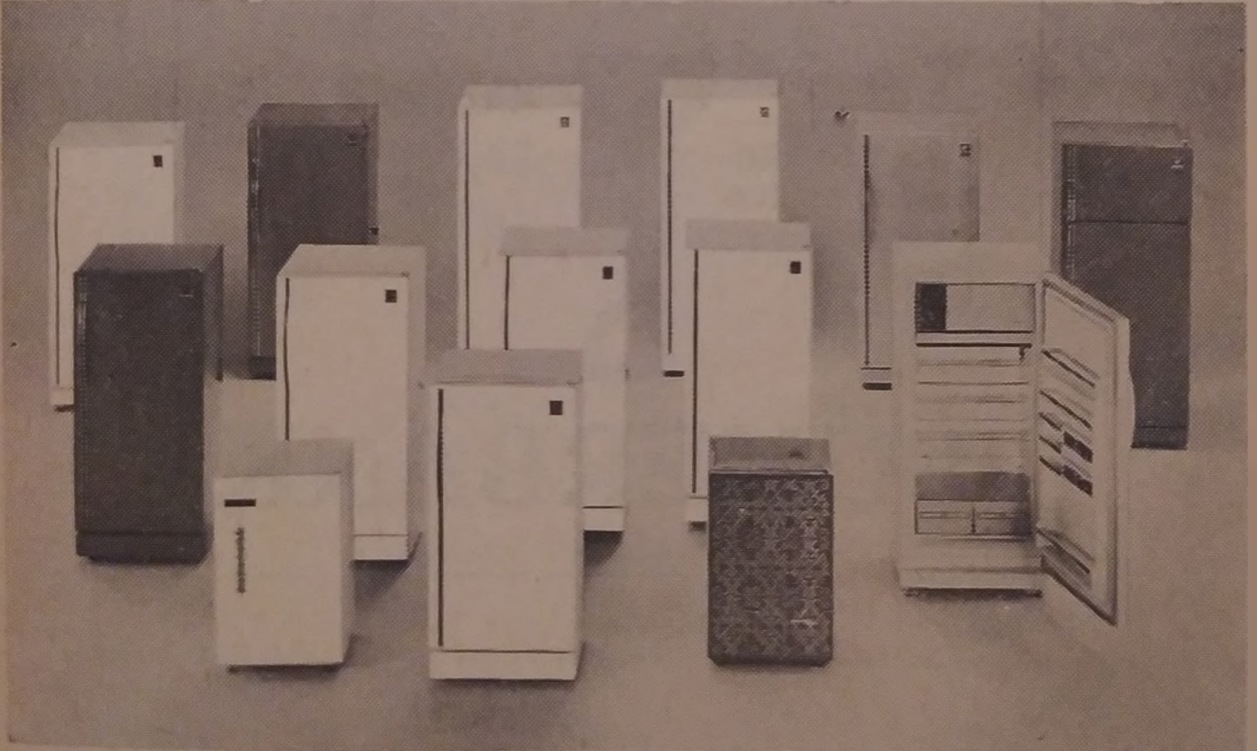
İSTANBUL

buzdolabında

ARCELİK
KALİTEDE ÖNCÜ...FİYATTA ÖLÇÜ

GÖRÜNÜŞ, KALİTEMİZİ
BELLİ ETTİĞİ GİBİ;

ŞİŞİŞ REXİON ANKARA

YILDA **3** BÜYÜK
ÇEKİLİŞ DE

Vadeli her **100**
vadesiz her **200**
liraya bir kur'a
numarası

KAZANMA
ŞANSINIZI
ARTIRIR

SÜMERBANK

GÖKYİĞİT

HASAN GÖKYİĞİT OĞULLARI

Ltd.

cam eşya fabrikası

Yeni tesislerinde her nevi ŞİŞE AYDINLATMA ve AVİZE CAMLARI imali ile sayın müşterilerinin hizmetindedir.

- ÜSTÜN KALİTE
- SÜRATLI TESLİMAT

Her nevi züccaciye muthak eşyası, avize cam aksamı, abajurlar, globlar, projektör ve armatür camları, esans, kolonya v.s. şişeleri.

Adres : Topkapı dışı
Gümüşsuyu cad. No. 6
İSTANBUL

TEL 21 11 95
21 32 40
23 61 11

ŞEKERLEME FABRİKASI

Mehmet BESLER ve Oğulları Koll. Şti.

ESKİŞEHİR

MERKEZ

: SİVRİHİSAR CAD. NO. 18
Tel. 25 56 - 22 10 - 17 18

İSTANBUL DEPOSU

: HASIRCILAR CAD. NO. 49
(EMİNÖNÜ) Tel. 22 09 76

ANKARA DEPOSU

: SAMANPAZARI TALÂT PAŞA
BULVARI ÖZ SK. NO. 1/C
Tel. 11 34 48

M.T.T.B.

MİLLÎ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ
Eğitim Müdürlüğü

Lise
Sanat Enstitüsü
Ticaret Lisesi
mezunları için

Üniversite **Akademi**

GİRİŞ İMTİHANLARINA HAZIRLAMA

Kursları

- Test Tekniğine Uygun
- Test Tatbikatlı Öğretim
- Güçlü Öğretim Kadrosu
- Gündüz - Gece

M.T.T.B. Eğitim Müdürlüğü
Cağaloğlu - İstanbul
Tel.: 26 69 24 - 27 87 13